

บทที่ 2

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาผลของการสอนโดยใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ต่อเจตคติในการฝึกปฏิบัติการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาล ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำเสนอเป็นหัวข้อดังนี้

1. เจตคติกับการพยาบาลศึกษา
2. เจตคติในการฝึกปฏิบัติการพยาบาลของนักศึกษา
3. การพัฒนาเจตคติ
4. การสอนโดยใช้ตัวแบบสัญลักษณ์
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เจตคติกับการพยาบาลศึกษา

หลักสูตรพยาบาลศาสตร์

จินตนา ยูนิพันธุ์ (2536) กล่าวถึงลักษณะหลักสูตรพยาบาลศาสตร์ว่าเป็นหลักสูตรที่มุ่งเตรียมบุคคลากรด้านการพยาบาล เพื่อให้บริการการพยาบาลแก่ประชาชนในด้านการส่งเสริมสุขภาพอนามัย การป้องกันโรค การพยาบาลและการรักษาตามขอบเขตที่กฎหมายกำหนด ตลอดจนงานการฟื้นฟูสมรรถภาพของบุคคล ครอบครัวและชุมชน พยาบาลผู้ที่สำเร็จการศึกษาคงเป็นผู้ที่มีความสามารถพร้อมที่จะปฏิบัติงานการพยาบาลด้านการวิจัย เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมและรักษาจรรยาบรรณวิชาชีพอย่างเคร่งครัด ตลอดจนเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นทั้งผู้นำและผู้ร่วมงานที่ดีได้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และพัฒนาตนเองและวิชาชีพอยู่อย่างต่อเนื่อง

ความสำคัญของเจตคติในวิชาชีพ

ปฏิบัติการในวิชาชีพพยาบาลเป็นการกระทำที่กระทำต่อมนุษย์ สิ่งที่กระทำจึงต้องเป็นสิ่งที่มั่นใจว่าดีและมีคุณภาพนั่นคือ ต้องกระทำด้วยความรู้และเจตคติที่ดี เพราะเจตคติเป็นสิ่งกำหนดพฤติกรรม หากเจตคติไม่ดี พฤติกรรมที่แสดงออกมาจะไม่ดี

จากที่กล่าวแล้วข้างต้นว่า เจตคติมีความสำคัญต่อวิชาชีพการพยาบาลมาก ดังนั้นนักการศึกษาพยาบาลได้เสนอแนวทางจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาเจตคติที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน (ทวงรัตน์ บุญญานุรักษ์, 2533 สมคิด รักษาศักดิ์, 2533 และจินตนา ชูนิพันธ์ุ2536) แต่การพัฒนาเจตคติจะต้องกระทำอย่างต่อเนื่องไม่ใช่กระทำเฉพาะตอนเป็นนักศึกษาพยาบาลเท่านั้น เพราะเจตคติมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2526) นั่นคือ ต้องมีการพัฒนาเจตคติในพยาบาลผู้ปฏิบัติงานด้วย ซึ่ง ทวงรัตน์ บุญญานุรักษ์ (2536) ได้เสนอดังนี้

1. การปฏิบัติการพยาบาลจะต้องแสดงออกได้อย่างชัดเจนถึงความเป็นวิชาชีพ นั่นคือสามารถบ่งชี้ได้ว่าการปฏิบัติการพยาบาลนั้นมีความเป็นวิชาชีพได้อย่างไร รวมถึงขอบเขตของการปฏิบัติวิชาชีพ

2. การบริการจัดการที่เสริมสร้างเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพการพยาบาล โดยจะต้องมีลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์แห่งวิชาชีพ กิจกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏ เช่น การรับ-ส่งเวร การบันทึก-รายงาน การร่วมประชุมปรึกษาทางการพยาบาล การนิเทศ การพัฒนาบุคลากร เหล่านี้เป็นต้น

3. การแสดงบทบาทร่วมของผู้บริหารการพยาบาล และผู้ประสานงานวิชาชีพการพยาบาลคือ ความสามารถในการร่วมงานในทีมสุขภาพได้อย่างจริงจัง ตั้งแต่ระดับนโยบายถึงระดับปฏิบัติ มิใช่การรับคำสั่งและปฏิบัติตาม หากเป็นการร่วมคิด คัดลั่นใจ เสนอแนวทางปฏิบัติ

4. การเตรียมบุคคลเข้าสู่ตำแหน่งต่าง ๆ ในฝ่ายบริการพยาบาล เพื่อจะทำหน้าที่เป็นผู้นำในวิชาชีพการพยาบาล จำเป็นจะต้องพิจารณาจัดเตรียมอย่างมีขั้นตอน หากมุ่งพัฒนาเจตคติต่อวิชาชีพการพยาบาลอย่างแท้จริง

ดังนั้น กล่าวได้ว่า เจตคติในวิชาชีพการพยาบาลมีทั้งเจตคติทางบวก ทางลบ และเจตคติที่เป็นกลาง แต่ในการปฏิบัติวิชาชีพการพยาบาลนั้น พยาบาลควรมีเจตคติทางบวก จึงจะทำให้การปฏิบัติมีคุณภาพ จึงควรจัดให้มีการพัฒนาเจตคติทางบวกในพยาบาลอย่างเป็นรูปธรรมอยู่เสมอ

แนวคิดเกี่ยวกับเจตคติของการพยาบาลศึกษา

การจัดการศึกษาพยาบาล จำเป็นต้องมีการส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถบรรลุเป้าหมายของการสำเร็จเป็นบัณฑิตพยาบาลที่มีคุณภาพ เนื่องจากวิชาชีพพยาบาลเป็นวิชาชีพที่มีลักษณะของการปฏิบัติในรูปการให้บริการแก่บุคคล เพื่อให้บุคคลมีสุขภาพดี ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขปราศจาก

ความทุกข์ที่เกิดจากความเจ็บป่วย การปฏิบัติหน้าที่ของพยาบาลจึงควรดำเนินไปด้วยความเข้าใจ เรื่องความทุกข์เป็นพื้นฐานคือรู้และเข้าใจว่าผู้ป่วยเป็นทุกข์ (สิวลี ศิริไล, 2537) การปฏิบัติหน้าที่ของพยาบาลจึงควรเป็นไปเพื่อบรรเทาความทุกข์ของผู้ป่วยตามความสามารถและความเหมาะสม สังคมทั่วไปจึงมองภาพพจน์ของพยาบาลว่า เป็นบุคคลที่มีความเอื้ออาทร น่าเชื่อถือ สุภาพ เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ซึ่งล้วนเป็นคุณสมบัติที่สำคัญในการปฏิบัติหน้าที่ของพยาบาล การที่พยาบาลจะมีลักษณะดังกล่าวได้นั้น สิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญคือการมีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพ

การจัดการศึกษาพยาบาลมีความเฉพาะซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของวิชาชีพพยาบาลที่จะต้องประกอบด้วยการศึกษาภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ซึ่งจะต้องสอดคล้องกันและดำเนินไปด้วยกันอย่างผสมผสานเป็นอย่างดี นอกจากนี้ต้องส่งเสริมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้รับองค์ประกอบครบทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านสติปัญญา ด้านทักษะ และด้านเจตคติ ซึ่งในการปฏิบัติการพยาบาลของนักศึกษา นั้นเป็นการปฏิบัติต่อผู้ป่วย โดยให้การดูแลรักษาพยาบาลแก่ผู้ป่วย เพื่อการเรียนรู้ประสบการณ์วิชาชีพการพยาบาล ดังนั้นการที่จะมีเจตคติที่ดีต่อการปฏิบัติการพยาบาลได้ จึงต้องประกอบด้วยการมีเจตคติที่ดีต่อผู้ป่วย เจตคติต่อการดูแลผู้ป่วย และเจตคติต่อการเรียนรู้วิชาชีพการพยาบาลภาคปฏิบัติ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการฝึกปฏิบัติการพยาบาล

การสอนเพื่อพัฒนาเจตคติในหลักสูตรพยาบาลศาสตร์

การสอนและการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เพื่อพัฒนาเจตคติมีถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญของการสอนเพราะผลการสอนเนื้อหาหรือวิธีการสอนนั้น ผู้เรียนจะต้องนำไปใช้ปรับเจตคติของตนและพัฒนาเจตคติใหม่ที่สอดคล้องกับแนวความเชื่อและอุดมการณ์

การปลูกฝังเจตคติในการศึกษาพยาบาลนั้น เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างมาก มีนักการศึกษาเสนอให้จัดการสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสคิดและตัดสินใจ เพื่อพัฒนาเจตคติให้ดีขึ้น

ทวงรัตน์ บุญญานุกรณ์ (2533) ได้เสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเจตคติต่อวิชาชีพการพยาบาล ไว้ดังนี้

1. ปรัชญาและวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ต้องแสดงความมุ่งมั่นชัดเจนต่อการพัฒนาเจตคติต่อวิชาชีพการพยาบาล
2. วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ในแต่ละชั้นปีมีการกำหนดขั้นตอน ของการพัฒนาเจตคติตามลำดับจนกระทั่งสำเร็จออกไปประกอบวิชาชีพ
3. วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ในแต่ละรายวิชา เพื่อที่จะสร้างเสริมเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพการพยาบาล ซึ่งจะปรากฏอยู่ต่อไปในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้
4. เนื้อหารายวิชาที่แสดงถึงความจำเป็นของวิชาชีพการพยาบาล

นอกจากหลักการที่กล่าวแล้ว พวงรัตน์ บุญญาภิรักษ์ (2533) ยังเสนอว่าจะต้องนำหลักการดังกล่าวข้างต้น มาสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมชัดเจน ในแต่ละชั้นปี มีการกำหนดวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่จะวัด กำหนดวิธีการแสดงที่พัฒนาเจตคติได้ผล เช่น การอภิปรายกลุ่ม การวิเคราะห์อุปติการณ การใช้กรณีศึกษา บทบาทสมมติสถานการณ์จำลองแบบเกม โดยวิธีการสอนต้องเหมาะสมกับลักษณะวิชา และเสนอเพิ่มเติมว่าบรรยากาศในการเรียนต้องเป็นบรรยากาศที่เสริมสร้างเจตคติ เช่น กิจกรรมทางสังคม พฤติกรรมของครูและผู้เกี่ยวข้องกับสถานที่ศึกษา ต้องแสดงออกในท่าทีในการสร้างเสริมเจตคติที่ค้ำต่อวิชาชีพการพยาบาล

นอกจากนี้การพัฒนาเจตคติ ได้ถูกวางแนวทางสู่การปฏิบัติการสอน ในหลายแนวทางซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมและนำเสนอ ดังต่อไปนี้

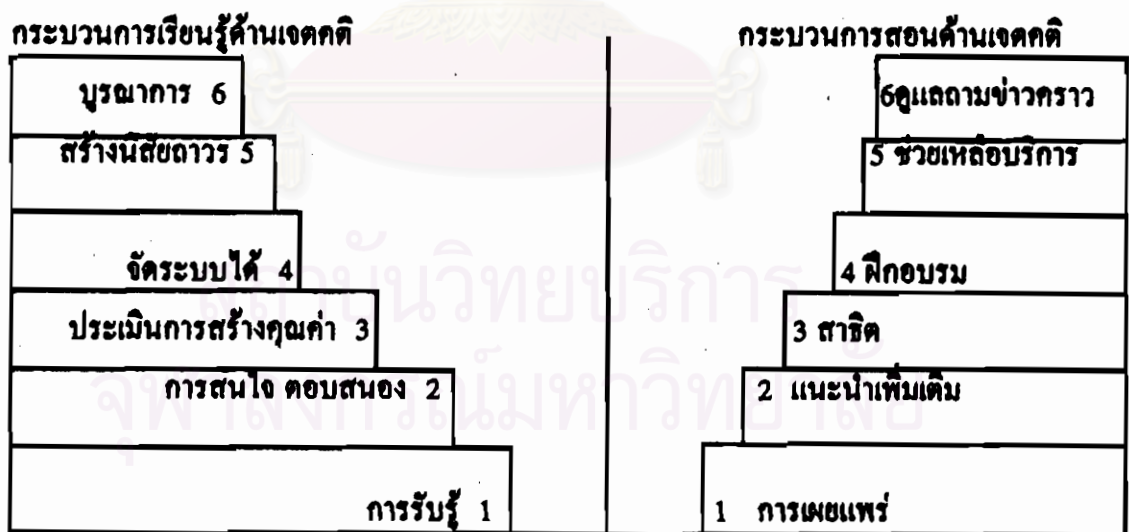
1. มีการให้ข้อมูล ข้อความรู้พื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่สอน หรืองานที่ผู้สอนมอบหมายให้ผู้เรียนกระทำ (สมคิด รักษาสัตย์, 2533 และ จินตนา อุนิพันธ์, 2536)
2. ให้ตัวอย่างหรือแสดงแบบอย่างที่ดี ถูกต้อง เหมาะสม เพื่อให้ผู้เรียนมองเห็นคุณค่า และพร้อม ที่จะรับเป็นแบบอย่างของคน (ธีระพร อุวรรณโณ, 2535)
3. ให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง ซึ่งอาจอยู่ในรูปการสังเกต สัมผัส สร้างสถานการณ์คิดสรรที่เป็นจริงที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ และสร้างทัศนคติทางบวกได้ (ธีระพร อุวรรณโณ, 2535)
4. จัดให้มีการอภิปรายร่วมกัน เพื่อให้โอกาสแก่ผู้เรียนทั้งภายในบุคคลและภายในกลุ่ม เพื่อการคิดวิเคราะห์ประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิดของตนเองให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดระหว่างผู้ร่วมอภิปราย ผลที่ได้คือ การเรียนรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง ชัดเจนมากขึ้น ซึ่งมีส่วนอย่างยิ่งในการปรับทัศนคติในทางบวกยิ่งขึ้น (จินตนา อุนิพันธ์, 2536 และ ธีระพร อุวรรณโณ, 2535)
5. มีการเสริมแรงให้ผู้เรียนโดยการให้ข้อมูลย้อนกลับ การให้คำปรึกษา การชี้แนะ การจัดให้มีการอภิปรายเพิ่มเติม หรือการให้กำลังใจ ให้คำชมเชยเมื่อผู้เรียนเข้าใจถูกต้อง เพื่อก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ต้องการ ในขณะที่เดียวกันเพื่อลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ (ธีระพร อุวรรณโณ, 2535 และ จินตนา อุนิพันธ์, 2536)
6. ในการเรียนการสอนจะต้องมีการวิเคราะห์ จำแนกแจกแจงเจตคติที่ต้องการสร้างให้ชัดเจน เพื่อการรับรู้ที่ถูกต้องของผู้เรียน (จินตนา อุนิพันธ์, 2536)
7. จัดตั้งเวทีหรือสถานการณ์แวดล้อมให้เอื้อต่อผู้เรียนเพื่อสร้างเสริมประสบการณ์ในเจตคติที่ต้องการ เช่น สภาพการทำงาน สัมพันธภาพระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ระหว่างกลุ่มเพื่อน และระหว่างผู้เรียนกับบุคลากรพยาบาล เป็นต้น (จินตนา อุนิพันธ์, 2536)

การพัฒนาและปลูกฝังเจตคติมีแนวทางในการปฏิบัติหลายวิธีทั้งด้านบุคคลและสิ่งแวดล้อม แต่สำหรับในการศึกษาพยาบาลนั้นควรทำผ่านรูปการสอนซึ่งจะคาดหวังผลสำเร็จในการพัฒนาเจตคติได้มาก และรูปแบบการสอนที่ควรนำมาพิจารณานั้นควรเป็นรูปแบบการสอนที่ให้โอกาสนักศึกษาได้อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพราะการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเจตคติที่ต้องการได้ แต่เรื่องที่จะนำมาอภิปรายควรครอบคลุมเจตคติที่ต้องการพัฒนา ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้สอนที่ต้องการรูปแบบการสอนที่สอดคล้องกับการพัฒนาเจตคติได้จริง

กระบวนการเปลี่ยนแปลงด้านเจตคติ

การเปลี่ยนแปลงเจตคติที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนนั้น ก่อนข้างจะมองเห็นได้ยาก ถ้าหากผู้เรียนไม่แสดงออกด้วยการพูดแสดงความคิดเห็นหรือการกระทำ ประนอม โอทกานนท์ (2528) ได้เสนอแผนภูมิแสดงการเปลี่ยนแปลงเจตคติของผู้เรียนและกระบวนการเรียนการสอนด้านเจตคติของผู้สอน ดังนี้

แผนภูมิการเปลี่ยนแปลงเจตคติในตัวผู้เรียนและกระบวนการสอนด้านเจตคติของผู้สอน

จากแผนภูมิจะเห็นได้ว่ากระบวนการรู้ทางด้านเจตคติที่เกิดในตัวผู้เรียนนั้น จะเป็นไปตามลำดับ 6 ชั้น เปรียบได้กับบันได เริ่มจาก

ขั้นที่ 1 เมื่อผู้เรียนรับรู้เกี่ยวกับเจตคติ ค่านิยมใหม่เกิดขึ้นแล้ว

ขั้นที่ 2 ผู้เรียนจะเริ่มตอบสนอง คือ สนใจเจตคติ ค่านิยมที่ได้รับรู้มา

ขั้นที่ 3 ผู้เรียนเริ่มประเมินคุณค่า ว่าเจตคตินั้นดีหรือไม่สมควรรับไปเปลี่ยนแปลงเจตคติของตนหรือไม่

ขั้นที่ 4 ขั้นการจัดระบบการเปลี่ยนแปลงเจตคติที่ได้รับมาให้เป็นระบบเพื่อไปสู่การปฏิบัติ

ขั้นที่ 5 ขั้นที่ผู้เรียนสามารถนำเอาเจตคติ ไปสอดแทรกในการพูด การคิด การกระทำต่างๆของเขาได้อย่างกลมกลืนและคงอยู่ต่อไป

ในส่วนผู้สอนต้องจัดลำดับขั้นตอนการสอนให้สอดคล้องกับลำดับขั้นตอนของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติของผู้เรียน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ต้องเผยแพร่เจตคติที่ต้องการปลูกฝังให้ผู้เรียนเกิดการรับรู้

ขั้นที่ 2 ให้คำแนะนำเพิ่มเติมถึงผลดีของเจตคติ เพื่อเพิ่มความกระตือรือร้นในการรับรู้

ขั้นที่ 3 ผู้สอนมีการสาธิต ทดลอง เพื่อชี้ให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของเจตคติที่ต้องการให้เกิด

ขั้นที่ 4 อบรม หรือจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนกระทำเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

ขั้นที่ 5 ผู้สอนต้องการช่วยเหลือ อำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียนเห็นคุณค่าเจตคตินั้นเพื่อปลูกฝังให้อยู่ในตัวผู้เรียนอย่างถาวรตลอดไป

ขั้นที่ 6 ผู้สอนต้องติดตามถามข่าว ซึ่งเท่ากับเป็นการติดตามผลผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงเจตคติหรือไม่ ในระดับใด

จะเห็นได้ว่าเจตคติเป็นพฤติกรรมที่มีความสำคัญยิ่งต่อวิชาชีพการพยาบาล ทั้งนี้เพราะเจตคติดีมีอิทธิพลต่อการรับรู้ การเรียนรู้ การจำ และการแสดงออกของตัวบุคคล ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญของการศึกษาและการเตรียมตัวทางวิชาชีพที่จะประสบความสำเร็จและความสำเร็จในการดำรงอยู่ในวิชาชีพและสังคม ดังนั้นการส่งเสริมเจตคติในส่วนของการศึกษาพยาบาล จึงจำเป็นต้องกระทำอย่างจริงจัง มีรูปแบบที่ชัดเจนแน่นอน โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

2. เจตคติในการฝึกปฏิบัติการพยาบาล

ความหมายของเจตคติ

คำว่า เจตคติ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 เป็นคำนาม หมายถึง ท่าที หรือความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด และใช้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Attitude คำว่า Attitude ซึ่งมาจากคำในภาษาละตินว่า Aptus หมายถึง ความพร้อมหรือแนวโน้มที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด

การศึกษาเจตคตินั้น นักวิชาการได้ให้ความหมายของเจตคติไว้หลายประการ ดังนี้

Thurstone (1992) ได้กล่าวว่า เจตคติเป็นตัวแปรทางจิตวิทยาชนิดหนึ่งที่ไม่สามารถสังเกตได้โดยง่าย แต่เป็นการโน้มเอียงทางจิตภายใน จะแสดงออกให้เห็นได้โดยพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

Fishbein และ Ajzen (1975) ให้ความหมายของเจตคติว่า หมายถึงการตั้งใจโน้มเอียงให้ตอบสนองต่อที่หมายของเจตคติในลักษณะของความชอบหรือไม่ชอบ อย่างคงเส้นคงวา โดยผ่านการเรียนรู้

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2520) ให้ความหมายของเจตคติว่า หมายถึง ความคิดเห็น ซึ่งมีอารมณ์เป็นส่วนประกอบ เป็นส่วนที่พร้อมจะมีปฏิริยาเฉพาะอย่างต่อสภาพการณ์ภายนอก

ทวงรัตน์ บุญญาบุรุษ (2533) กล่าวว่า เจตคติเป็นความรู้สึกหรืออารมณ์ที่แสดงออก เป็นท่าทีและสภาพความพร้อมทางความคิดและจิตใจของบุคคลที่จะรับและตอบสนองต่อสิ่งเร้า และสภาพการณ์ต่างๆ ในทิศทางเป็นบวก ลบ หรือเป็นกลาง

ป้าหนัน บุญ-หลง (2534) ให้ความหมายเจตคติว่า หมายถึง ลักษณะการเรียนรู้ด้านจิตใจ เริ่มจากการรับรู้สิ่งแวดลอมก่อน แล้วจึงเกิดปฏิริยาได้ตอบกับสิ่งแวดลอมนั้น จนเป็นการสร้างค่านิยมในระดับต่างๆ และพัฒนาไปถึงขั้นพัฒนาเจตคติ และเจตคตินี้จะเป็นตัวกำหนดและควบคุมพฤติกรรมของบุคคล

จากความหมายต่างๆ ข้างต้น สรุปได้ว่า เจตคติ หมายถึง ความเข้าใจ ความคิดเห็น ความรู้สึก ความเชื่อ ของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในทิศทางที่ให้คุณค่าเป็นบวก ลบ หรือกลางได้ ซึ่งส่งผลให้บุคคลแสดงพฤติกรรมหรือตอบสนองต่อสิ่งนั้นตามความรู้สึกอันเป็นผลจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ และสิ่งแวดลอมของบุคคลนั้นๆ

ลักษณะและความสำคัญของเจตคติ

จากการที่นิยามเกี่ยวกับเจตคติไว้มากมาย ชีระพร อุวรรณโณ (2535) ได้สรุปมโนทัศน์หรือลักษณะสำคัญหลายประการที่พบร่วมกันในนิยามเหล่านี้ ไว้ดังนี้

1. เจตคติดีที่หมาย (Attitude object) ที่หมายในที่นี้หมายถึง สิ่งของ บุคคล สถานที่ แนวคิด สถานการณ์ เป็นต้น อาจเป็นเพียงที่หมายอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายๆ อย่างรวมเข้าด้วยกันก็ได้

2. มีการระบุในแง่ดีหรือไม่ดี (Evaluative aspect) โดยจะมีการแสดงความรู้สึกทั้งในทางดี หรือในทางไม่ดี ก็ได้

3. มีลักษณะค่อนข้างยืนยงคงทน (Relatively enduring) คือมีความคงทนอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่งจนกว่าจะมีเหตุผลอื่นๆ มาเพิ่มเติมหรือมาหักล้าง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไป

4. เป็นความพร้อมในการตอบสนอง (Readiness for response) หมายถึง บุคคลมีความพร้อมที่จะกระทำหรือตอบสนองตามความรู้สึกของคนในเรื่องนั้นๆ

ถึงแม้มีข้อมต่างกัน จะมีลักษณะร่วมกันดังกล่าวข้างต้นแล้วก็ยังมีลักษณะอื่นๆ อีก ซึ่ง สกัลด์ สุนทรเสณี (2531) และพวงรัตน์ บุญญาบุรุษ (2533) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. เจตคติเกิดจากการเรียนรู้ มิใช่มีติดตัวมาแต่กำเนิด
2. เจตคติเป็นระบบของกลุ่มพฤติกรรมประกอบด้วของค์ประกอบ 3 อย่าง คือ ด้านความเข้าใจ ด้านความรู้สึก และด้านการกระทำ
3. ในเจตคติต่างๆ ของบุคคลจะมีองค์ประกอบทั้ง 3 นี้อยู่เสมอ แต่อาจจะเป็นไปในสัดส่วนหรือน้ำหนักที่แตกต่างกันไป เช่น เจตคติบางอย่างเกิดจากความรู้ ความคิด เป็นส่วนสำคัญ มีความรู้สึกและอารมณ์ประกอบอยู่น้อย และบางอย่างอาจเกิดขึ้นจากประสบการณ์ด้านอารมณ์มากกว่าความคิด

4. ในลักษณะความเข้มข้น (Intensity) เจตคติดีมีลักษณะอื่นๆ เข้ามาประกอบ ทำให้เกิดความเข้มข้นขึ้น เช่น มีความมั่นใจ มีความสำคัญของจุดมุ่งหมายที่มีต่อวัตถุประสงค์ของเจตคติเข้ามาเป็นส่วนเกี่ยวข้องด้วย

5. ด้านความเป็นแกนสำคัญของชีวิต (Centrality) เจตคติบางอย่างมีสถานภาพที่สูงมาก การที่บุคคลมองโลกมองชีวิตจะใช้เจตคตินี้เป็นหลักในการมอง เจตคติที่ว่านี่จึงเป็นส่วนหนึ่งของความคิดรวบยอดของบุคคล (Self concept)

เจตคติจึงนับได้ว่าเป็นพฤติกรรมเชิงภาวะสันนิษฐาน (Hypothetical construct) ไม่อาจสังเกต หรือวัดได้โดยตรง จึงต้องใช้การสรุปสันนิษฐานจากการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ และท่าทีการแสดงออกในรูปแบบต่างๆ ของบุคคล

สรุปได้ว่า ธรรมชาติของเจตคตินั้นเกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ของบุคคลเป็นสำคัญซึ่งอาจมีทิศทางในทางบวก ลบ หรือกลางก็ได้ เจตคติจึงเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลให้คงอยู่ค่อนข้างถาวร สามารถถ่ายทอดไปสู่บุคคลอื่นได้ และสามารถเปลี่ยนแปลงได้อีกด้วย จึงเชื่อว่าเจตคติต่อวิชาชีพพยาบาล สามารถจะเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้จากการรับรู้ และเรียนรู้ จากการมีประสบการณ์ด้วยตนเอง ขณะศึกษาอยู่ในสถาบัน เมื่อมีเจตคติที่ดีในวิชาชีพเกิดขึ้นย่อมส่งผลให้พฤติกรรมที่แสดงออกในการปฏิบัติการพยาบาลของนักศึกษาที่ให้แก่ผู้รับบริการมีประสิทธิภาพตามไปด้วยอย่างแน่นอน

องค์ประกอบของเจตคติ

โดยทั่วไปเจตคติ ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการคือ

1. องค์ประกอบด้านความรู้ ความเข้าใจ (Cognitive component) เป็นการตอบสนองของบุคคลในลักษณะของการรับรู้ อันสืบเนื่องมาจากความคิด ความเชื่อที่มีต่อที่หมายทางจิต เพื่อเป็นเหตุผลที่จะสรุปความและรวมเป็นความเชื่อหรือช่วยประเมินสิ่งนั้น

2. องค์ประกอบด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ (Affective component) เป็นความรู้สึกด้านอารมณ์ของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับที่หมายทางจิต ต่างเป็นผลเนื่องมาจากการที่บุคคลประเมินผลที่หมายนั้นแล้วว่า พอใจหรือไม่พอใจ ต้องการหรือไม่ต้องการ ดีหรือเลว

องค์ประกอบสองด้านนี้มีความสัมพันธ์กัน เจตคติบางอย่างจะประกอบด้วยความรู้ ความเข้าใจมาก แต่ประกอบด้วยความรู้สึกหรืออารมณ์น้อย แต่เจตคติบางอย่างมีลักษณะตรงกันข้าม

3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavior component) เป็นองค์ประกอบทางด้านความพร้อมหรือความโน้มเอียงที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติ หรือตอบสนองต่อที่หมายทางจิตในทิศทางที่จะสนับสนุนหรือคัดค้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเชื่อหรือความรู้สึกของบุคคลที่ได้จากการประเมินผลพฤติกรรมที่คิดจะแสดงออกมาจะสอดคล้องกับความรู้สึกที่มีอยู่

ทั้งนี้ คำว่า ที่หมายทางจิต หมายถึง สิ่งเร้าทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่กระตุ้นให้บุคคลเกิดการตอบสนองภายในและภายนอกเป็นสามประการ คือ ด้านความรู้สึก ด้านความคิด และด้านพฤติกรรม ที่หมายทางจิตจะทำให้เกิดการตอบสนองชัดเจนเพียงใด ขึ้นอยู่กับความเป็นนามธรรมหรือรูปธรรมของที่หมายทางจิตดังกล่าว (ชีระพร อุวรรณโณ, 2535)

เจตคติที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง จะประกอบด้วยองค์ประกอบทั้ง 3 นี้เสมอ แต่จะมีปริมาณมากน้อยแตกต่างกัน (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2534)

การวัดและประเมินเจตคติ

เจตคติ เป็นพฤติกรรมเชิงภาวะสันนิษฐาน (hypothetical construct) ไม่อาจสังเกตหรือวัดได้โดยตรง จึงต้องสรุปจากการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ และท่าทีการแสดงออกของบุคคล ดังนั้น เจตคติจึงสามารถวัดได้โดยใช้วิธีการประเมินจากพฤติกรรมทั้งทางตรงและทางอ้อม

1. การสังเกต (observation) เป็นการสังเกตโดยตรงต่อพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมา โดยใช้ประสาทสัมผัสทางตา หู แล้วส่งสิ่งที่ได้จากการกระตุ้นนั้นผ่านไปยังสมองเพื่อเก็บบันทึกไว้ แล้วนำข้อมูลนั้นไปวิเคราะห์โดยให้ความหมาย หรือแปลความหมายในสิ่งนั้น แล้วประเมินว่าบุคคลนั้นมีเจตคติต่อสิ่งนั้นอย่างไร

2. การรายงานตัวเอง (self report) หมายถึง การที่บุคคลบอกว่าเขาสนใจอะไร มีเจตคติ เช่นใด มีบุคลิกอย่างไรตลอดจนมีความคิดและความรู้สึกอย่างไร การที่บุคคลจะรายงานตนเองได้นั้นอาจทำได้โดยการสอบถาม หรือการจดบันทึกประจำก็ได้ การประเมินวิธีนี้จะเป็นการตอบแบบสอบถามที่มีโครงสร้างของคำตอบ โดยคำถามประกอบด้วย ข้อความที่มีต่อพฤติกรรมที่กำหนดไว้เพื่อให้ผู้ตอบเกิดการตอบสนองว่ามีความคิดเห็น ความรู้สึกต่อสิ่งนั้นอย่างไร แบบสอบถามวิธีนี้ใช้หลักเกณฑ์การให้คะแนนแบบลิเคิร์ต(Likert) หรือวิธีการประมาณค่า(Rating scale) จากสิ่งที่ผู้ตอบตอบมา สามารถกำหนดค่าคะแนนเจตคติ โดยแบ่งเป็นช่วงที่มีขนาดเท่ากัน วิธีนี้นิยมใช้กันมาก โดยเฉพาะงานวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ และจิตวิทยา

3. เทคนิคการฉายออก (projective techniques) เป็นการวัดเจตคติโดยการให้สร้างจินตนาการจากภาพเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลนั้นแสดงความคิดเห็นเพื่อสังเกตว่ามีความรู้สึกอย่างไรตามประสบการณ์ที่เคยได้รับ วิธีสร้างจินตนาการเพื่อวัดเจตคติ เช่น

3.1 วิธีหยดหมึก คือให้บุคคลดูภาพหยดหมึกแล้วอธิบายภาพว่าเป็นอย่างไร เป็นการกระตุ้นให้บุคคลตอบสนองออกมาให้มากที่สุด เพื่อเป็นตัวชี้วัดเจตคติของบุคคลนั้น

3.2 การเล่าเรื่อง คือการเล่าเรื่องราวบางอย่างให้บุคคลที่ต้องการวัดเจตคติ แต่เล่าไม่จบแล้วให้เขาเล่าต่อความคิดเห็นและความรู้สึกของเขา

4. การสัมภาษณ์ (interview) หมายถึง การที่บุคคลสองคนมาสนทนากันอย่างมีเป้าหมายเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและแง่คิดต่างๆ ต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อรวบรวมข้อมูลในด้านต่างๆ เช่น ความรู้สึก พฤติกรรม และความสามารถทางความคิด

แบบวัดเจตคติที่นิยมใช้

1. แบบวัดเจตคติตามวิธีของLikert มีหลักการสร้างโดยการจัดให้มีข้อความที่แสดงเจตคติต่อที่หมายในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง แล้วให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็น คำตอบของแต่ละข้อจะมีให้เลือก 5 ช่วง แต่ละระดับความเห็นของแต่ละข้อมีค่าตายตัว การที่จะหาว่าบุคคลใดมีเจตคติเป็นอย่างไร ใช้วิธีการรวมน้ำหนักหรือคะแนนจากการตอบตามข้อความของแต่ละคน

2. แบบวัดเจตคติของOsgood โดยมีแนวคิดว่า ความคิดรวบยอดต่างๆ มีความหมาย ความหมายของความคิดรวบยอดประกอบด้วยลักษณะสำคัญที่จะบรรยายความคิดรวบยอดนั้นๆ หลายลักษณะด้วยกัน และมีหลายมิติ จึงสร้างแบบวัดขึ้น โดยใช้ความหมายทางภาษาที่เป็นคุณศัพท์ต่างๆ อธิบายความหมายของสิ่งเร้าที่มีส่วนสำคัญกับบุคคล

3. แบบวัดเจตคติของAjzen และ Fishbein โดยอ้างอิงจากทฤษฎีการเรียนรู้เป็นพื้นฐาน ซึ่งวัดจากความหนักแน่นของความเชื่อ และการประเมินความเชื่อต่อที่หมาย

การจัดการเรียนการสอนภาคปฏิบัติ

การจัดการเรียนการสอนภาคปฏิบัติเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนการสอนในวิชาชีพ พยายาม เพราะทำให้ผู้เรียนได้นำความรู้ไปปฏิบัติ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านสติปัญญา ทักษะและ เจตคติในวิชาชีพ

จุดมุ่งหมายสำคัญของการจัดการเรียนการสอนภาคปฏิบัติ สรุปได้ดังนี้คือ

1. ส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดอิสระ
2. ส่งเสริมการคิดตัดสินใจ
3. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างภาคทฤษฎีกับภาคปฏิบัติ
4. ส่งเสริมสติปัญญาและวิชาชีพ
5. พัฒนาทักษะทุกด้าน

การเรียนการสอนภาคปฏิบัติ นั้น ต้องพัฒนาทักษะใน 3 ด้าน คือ

- 1.ด้านเทคนิคการปฏิบัติการพยาบาล
- 2.ด้านความคิด
- 3.ด้านมนุษยสัมพันธ์และเจตคติ

การจัดการเรียนการสอนภาคปฏิบัติรายวิชาแนวคิดพื้นฐานและหลักการพยาบาล

สถาบันพัฒนากำลังคนด้านสาธารณสุข สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ได้จัด ประมวลรายวิชาหลักสูตรประกาศนียบัตรพยาบาลศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง) พ.ศ. 2537 และกำหนด การจัดการเรียนการสอนภาคปฏิบัติรายวิชาแนวคิดพื้นฐานและหลักการพยาบาล ไว้ดังนี้

รหัสวิชา พย.111

หน่วยกิต 2 (0-0-8)

ลักษณะวิชา ฝึกประสบการณ์การใช้กระบวนการพยาบาลในการพยาบาลแก่ บุคคล ครอบครัว ชุมชน ทั้งในภาวะปกติและภาวะสุขภาพเบี่ยงเบน

วัตถุประสงค์ เมื่อเรียนจบวิชานี้ นักศึกษาสามารถ

1. รวบรวมข้อมูลด้านสุขภาพตามสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้
2. วินิจฉัยปัญหาขั้นพื้นฐาน จัดลำดับความสำคัญและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาได้
3. นำความรู้ในสาขาวิชาต่างๆ มาประยุกต์ในการปฏิบัติการพยาบาลได้
4. ช่วยเหลือบุคคลและชุมชนที่มีปัญหาด้านสุขภาพได้
5. นำผลการประเมินไปใช้ในการปรับปรุงแผนการพยาบาล
6. ให้การพยาบาลโดยคำนึงถึงคุณค่า ศักดิ์ศรี และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้รับ บริการ

หัวข้อการเขียนการสอน

ฝึกปฏิบัติการพยาบาลบุคคล ครอบคลุม ชุมชน โดยใช้ทฤษฎีการพยาบาล กระบวนการพยาบาลและเทคนิคการปฏิบัติการพยาบาล ตามหัวข้อการสอนในวิชาแนวคิดพื้นฐานและหลักการพยาบาล 1 และ 2

กิจกรรมการเขียนการสอน

ฝึกประสบการณ์ในเวลาไม่น้อยกว่า 120 ชั่วโมง การศึกษาภาคปฏิบัติจัดให้นักศึกษาได้รับประสบการณ์ ดังนี้

1. จัดการสอนในคลินิก ในเนื้อหาและสถานการณ์เหมาะสม
2. ฝึกปฏิบัติการพยาบาล การวิเคราะห์ปัญหาขั้นพื้นฐาน การวินิจฉัยการพยาบาล การวางแผนพยาบาล
3. ฝึกปฏิบัติการพยาบาลผู้ป่วยเป็นรายบุคคลอย่างต่อเนื่อง
4. ฝึกปฏิบัติการพยาบาลเป็นทีม
5. ฝึกทักษะปฏิบัติการพยาบาลที่ศึกษาจากแนวคิดพื้นฐานและหลักการพยาบาล 1 และ 2

สื่อการเรียนการสอน

1. แหล่งฝึกภาคปฏิบัติในสถานบริการสุขภาพ เช่น โรงพยาบาล โรงพยาบาลทั่วไป โรงพยาบาลชุมชน

2. แบบบันทึกรายงานต่างๆ

2.1 แผนการพยาบาล

2.2 แบบบันทึกทางการพยาบาล

2.3 แบบประเมินทักษะปฏิบัติการพยาบาล

2.4 แบบตรวจสอบทักษะปฏิบัติการพยาบาล

2.5 แบบประเมินการปฏิบัติการพยาบาล

การวัดและประเมินผล

ภาคปฏิบัติ

1. ตรวจสอบทักษะปฏิบัติการพยาบาล
2. สอบทักษะปฏิบัติการพยาบาล
3. บันทึกการวางแผนการพยาบาล
4. การอภิปรายก่อน-หลังปฏิบัติการพยาบาล
5. ประเมินผลปฏิบัติการพยาบาล

เจตคติในการฝึกปฏิบัติการพยาบาล

การเรียนการสอนในวิชาชีพพยาบาลนั้นประกอบด้วยการเรียนการสอนภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ การเรียนการสอนภาคปฏิบัติถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของวิชาชีพพยาบาล เพราะเป็นการนำความรู้ที่ได้จากห้องเรียนมาใช้ในการพยาบาลผู้ป่วย ดังนั้นในการฝึกปฏิบัติการพยาบาล จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมในทุกด้านสำหรับการฝึก รวมถึงการเตรียมความพร้อมของนักศึกษาในการขึ้นฝึกปฏิบัติด้วย เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติจริงได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และที่สำคัญอย่างยิ่งคือการมีความรู้สึกที่ดีต่อการฝึกปฏิบัติการพยาบาล เพราะมีส่วนส่งเสริมการเรียนรู้และเพิ่มคุณภาพการปฏิบัติการพยาบาลให้ดียิ่งขึ้น

มีคำกล่าวว่าการปฏิบัติเท่านั้นที่จะช่วยให้เกิดความสมบูรณ์ ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับธรรมชาติของการฝึกปฏิบัติว่ามีคุณภาพเพียงใด ถ้าเป็นการฝึกปฏิบัติที่ดี ก็จะส่งผลให้เป็นพยาบาลที่ดี โดยมีปัจจัยหลายอย่างช่วยส่งเสริม เช่น การแนะนำของอาจารย์ สภาพแวดล้อมของการปฏิบัติ ซึ่งอาจารย์และพยาบาลประจำการเป็นต้นแบบ Kelman (1958) อ้างถึงในประภาเพ็ญ สุวรรณ, 2520 ได้กล่าวถึงการเรียนบทบาทซึ่งถือเป็นการปรับตัวทางสังคมอย่างหนึ่ง บุคคลสามารถเรียนบทบาทได้แตกต่างกันใน 3 ลักษณะ คือ การเลือกสิ่งที่ดีและรับแต่สิ่งที่ดีมาใช้ การเลือกเรียนบทบาทในลักษณะขอมตามเพื่อความอยู่รอดในสถานการณ์นั้นๆ และการเลียนแบบ ซึ่งการฝึกปฏิบัติการพยาบาลนั้นสามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ทั้งในสามลักษณะดังนั้นถ้าสิ่งแวดล้อมในการฝึกปฏิบัติดีย่อมส่งผลต่อผู้ฝึกปฏิบัติให้เรียนรู้สิ่งที่ดีตามไปด้วย

การจัดการศึกษาเพื่อผลิตพยาบาลที่มีลักษณะของวิชาชีพและมีคุณภาพนั้น ต้องอาศัยปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการฝึกปฏิบัติอย่างมาก โดยเฉพาะอาจารย์และพยาบาลประจำการซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมหนึ่งของการฝึกปฏิบัติ ดังนั้นจึงต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสมในการเป็นต้นแบบแก่นักศึกษาเพื่อพัฒนาไปสู่ความก้าวหน้ามากขึ้น

เทือน ทองแก้ว (2534) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติที่พึงมีสำหรับพยาบาลโดยให้ความสำคัญที่ผู้ปฏิบัติงานจะต้องเป็นผู้มีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพของตนเป็นหลัก จะเป็นได้ว่านอกจากผู้ปฏิบัติการพยาบาลจะประกอบด้วยคุณลักษณะต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการทำงาน เช่น มีความรับผิดชอบ มีมนุษยสัมพันธ์ มีเมตตากรุณา ใจเย็น อุดมคติ ขยัน รอบคอบ และแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้าได้ดีแล้ว การมีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพก็ยังคงมีความจำเป็นในการปฏิบัติงานพยาบาลอีกด้วย เพราะถึงแม้ว่าคุณคนจะมีความรู้ดี มีคุณลักษณะดีเพียงใด ถ้ามีเจตคติไม่ดีต่อวิชาชีพและการปฏิบัติการพยาบาลแล้ว ย่อมจะทำหน้าที่ของตนได้ไม่ดีเท่ากับบุคคลที่มีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของพัฒนาดี เสรินทวัฒน์ (2527) พบว่า เจตคติต่อวิชาชีพพยาบาลมีความสัมพันธ์ต่อ

ประสบการณ์การปฏิบัติกรพยาบาล และประสบการณ์การศึกษาวิชาชีพพยาบาลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนภาคปฏิบัติ เพื่อให้นักศึกษาเกิดเจตคติที่ดีต่อการฝึกปฏิบัติกรพยาบาลนั้น จึงควรได้รับความสนใจโดยเฉพาะทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งฝ่ายการศึกษา ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหารและอาจารย์นิเทศ ฝ่ายบริการ เช่น พยาบาลประจำการและทีมสุขภาพ ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมทางการเรียนที่สำคัญสำหรับนักศึกษาในการส่งเสริมการมีเจตคติที่ดีต่อการฝึกปฏิบัติ อันจะส่งผลการมีเจตคติต่อวิชาชีพโดยรวมต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเชื่อตามแนวคิดของ Fishbein and Ajzen (1975) ที่ระบุว่าเจตคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หมายถึงผลรวมของความเชื่อกับการประเมินลักษณะความเชื่อที่บุคคลมีต่อสิ่งนั้น หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ที่หมาย ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ ที่หมาย คือ การฝึกปฏิบัติกรพยาบาล ซึ่งประกอบขึ้นจากเจตคติ 3 ด้านต่อที่หมายดังกล่าวคือ เจตคติต่อผู้ป่วย เจตคติต่อการดูแลผู้ป่วย และเจตคติต่อการเรียนรู้อาชีพพยาบาลภาคปฏิบัติ ทั้งนี้เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนภาคปฏิบัติเป็นวิธีการของการสร้างประสบการณ์วิชาชีพ ซึ่ง Reiley and Oerman (1985) อ้างถึงในพวงรัตน์ บุญญานุกรณ์ (2537) ได้แบ่งองค์ประกอบของการฝึกปฏิบัติวิชาชีพที่สำคัญไว้ 3 ประการ คือ

1. การตัดสินใจทางคลินิก ซึ่งต้องใช้ทฤษฎี แนวคิดหลักการ (การเรียนรู้อาชีพ)
2. การใช้ทักษะพิเศษของตนเองในการให้การพยาบาล (การดูแลผู้ป่วย)
3. การยอมรับของผู้รับบริการตามลักษณะเฉพาะบุคคลของแต่ละคน (ผู้ป่วย)

การฝึกปฏิบัติวิชาชีพของนักศึกษาพยาบาลจึงต้องใช้การลงมือปฏิบัติจริงต่อผู้ป่วย เพื่อให้เกิดความรู้และทักษะการพยาบาลโดยการดูแลให้การพยาบาลตามศาสตร์ต่างๆ ในการกระทำเพื่อตอบสนองต่อความต้องการทางสุขภาพของประชาชนได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ตามแนวทฤษฎีการพยาบาลของ Fawcett (1984) ได้อธิบายมโนคติหลักของการพยาบาลไว้ 4 อย่างคือ ผู้รับบริการ สิ่งแวดล้อม ภาวะสุขภาพและกิจกรรมการพยาบาล ซึ่งต้องมีความสัมพันธ์กันและเกิดขึ้นในการปฏิบัติจริง ดังนั้นการฝึกปฏิบัติวิชาชีพมีความจำเป็นต้องฝึกฝนหรือสร้างประสบการณ์ตรงในการจัดการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ต่อการปฏิบัติวิชาชีพ ดังนั้นในการฝึกปฏิบัติกรพยาบาลของนักศึกษา จึงต้องมีการปฏิบัติต่อผู้ป่วย โดยการดูแลให้การพยาบาลแก่ผู้ป่วย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ประสบการณ์วิชาชีพ ซึ่งการที่จะมีเจตคติที่ดีต่อการฝึกปฏิบัติกรพยาบาลได้ จึงต้องมีเจตคติที่ดีต่อผู้ป่วย เจตคติที่ดีต่อการดูแลผู้ป่วย และเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้อาชีพพยาบาลภาคปฏิบัติ

3.การพัฒนาเจตคติ

การเกิดและการพัฒนาเจตคติ

เจตคติเกิดจากการเรียนรู้ และเริ่มพัฒนาตั้งแต่วัยเด็กและอาจเปลี่ยนแปลงไปเมื่อโตขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์และสิ่งเร้าเฉพาะอย่างที่เกิดขึ้นในวัยต่างๆ ความสามารถในการรับรู้และเรียนรู้ของคนในแต่ละวัยซึ่งการเกิดและพัฒนาเจตคตินี้มีอิทธิพล และปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ ได้แก่

แหล่งที่มีอิทธิพลต่อการเกิดและการเปลี่ยนแปลงเจตคติ มีดังนี้

1. **ครอบครัว** เป็นแหล่งสำคัญต่อการเกิดและเปลี่ยนเจตคติของคน โดยเฉพาะในช่วงที่บุคคลอยู่ในวัยเด็ก พ่อแม่เป็นสมาชิกครอบครัวที่มีอิทธิพลมากต่อเด็ก พ่อแม่เป็นผู้ถ่ายทอดความเชื่อ เจตคติ และค่านิยมในเรื่องต่างๆ ให้กับเด็กทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา
2. **ผู้ที่บุคคลพบปะด้วย** ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่ เพื่อน และครูอาจารย์ ในสังคมไทยเพื่อนมีอิทธิพลในการถ่ายทอดเจตคติต่อเรื่องต่างๆ ได้มาก และครูอาจารย์ที่มีหน้าที่โดยตรงในการสอนจึงมีโอกาสมากในการปลูกฝังเจตคติต่างๆ ให้กับผู้เรียน
3. **สื่อมวลชน** เป็นแหล่งสำคัญอีกแหล่งหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเกิดและการเปลี่ยนเจตคติของผู้รับสื่อ
4. **ประสบการณ์ตรงกับที่หมายของเจตคติ** การที่บุคคลได้รับประสบการณ์ตรงกับที่หมาย จะเป็นเจตคติที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของบุคคลมากกว่าเจตคติที่เกิดขึ้นโดยทางอ้อม และหากบุคคลเคยมีเจตคติต่อที่หมายหนึ่งที่เกิดขึ้นโดยทางอ้อม หากต่อมาเขามีโอกาสมีประสบการณ์ตรงกับที่หมาย ประสบการณ์ตรงนี้อาจดลบันดาลเจตคติเดิม หรือเปลี่ยนเจตคติของเขาไปในทางบวกหรือลบได้ (ชีระพร อูวรรณ โฉ, 2533)

การเปลี่ยนแปลงเจตคติ

Triandis (1971) กล่าวว่า เจตคติสามารถเปลี่ยนได้ เนื่องจาก

1. ได้รับข้อมูลใหม่จากบุคคลหรือสื่อมวลชน
2. ได้รับประสบการณ์ตรงหรือความกระทบกระเทือน
3. ถูกบังคับให้ปฏิบัติไม่ตรงกับเจตคติของตน
4. การบำบัดรักษาทางจิต
5. เปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับพฤติกรรมใหม่

วิธีการเปลี่ยนแปลงเจตคติ

แสวงสุริย์ สำอางค์กุล (2534) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงเจตคติไว้ว่า เจตคติของคุณคนสามารถเปลี่ยนแปลงได้หลายวิธี อาจจะโดยวิธีที่คุณคนได้รับข่าวสารต่างๆ ซึ่งข่าวสารนี้อาจจะมาจากบุคคลอื่น หรือมาจากสื่อต่างๆ จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของเจตคติทางด้านความรู้ ด้านความรู้สึก และด้านการปฏิบัติ นอกจากนี้เจตคติอาจเปลี่ยนแปลงโดยบุคคลได้รับประสบการณ์ตรง เนื่องจากมีประสบการณ์ที่นำความพอใจมาจะทำให้เกิดเจตคติด้านความรู้สึกที่ดี การเปลี่ยนแปลงเจตคติอาจจะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของการรับรู้ของคุณคน (perception) การรับรู้ที่เกิดจากองค์ประกอบหลายๆอย่าง เช่น อิทธิพลของคนอื่น การโฆษณาชวนเชื่อ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงเจตคติอาจเกิดจากการจูงใจ (motivaion) ในตัวบุคคล จะทำให้การรับรู้ของคุณคนที่มีต่อสถานการณ์หนึ่งๆ เปลี่ยนแปลงไป และทำให้เจตคติเปลี่ยนแปลงไปด้วย วิธีการอย่างอื่นที่สามารถทำให้เจตคติของคุณคนเปลี่ยนแปลงได้แก่ การบังคับให้คุณคนปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง เช่นการออกกฎบังคับ เพื่อให้ปฏิบัติในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของเจตคติบางส่วนๆได้ นอกจากนี้ เจตคติอาจทำให้เปลี่ยนแปลงโดยการบำบัดใจ (psychotherapy) โดยการให้คุณคนได้มีความเข้าใจอย่างทะลุปรุโปร่ง (insight) เกี่ยวกับเหตุผลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานที่เขามีเจตคติอย่างนั้นๆ ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจอย่างดั่งแท้ในบุคคล จะทำได้โดยให้รางวัลหรือสิ่งตอบแทนที่ทำให้บุคคลนั้นพอใจ หรืออาจทำโดยการสร้างสิ่งเร้าบางอย่าง ที่ก่อให้เกิดความกังวลใจ

ส่วน Kelman (1958) อ้างถึงใน ประภาเพ็ญ สุวรรณ, 2520 ได้อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงเจตคติในด้านที่เกี่ยวกับกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยเชื่อว่าเจตคติอย่างเดียวกัน อาจเกิดในตัวบุคคลสองคนด้วยกระบวนการ หรือวิธีการที่แตกต่างกัน ดังนั้น กระบวนการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเจตคติที่ดีที่สุดนั้นอาจไม่เหมือนกัน Kelman ได้แบ่งกระบวนการเกิดเจตคติหรือการเปลี่ยนแปลงเจตคติไว้ 3 ประการ คือ

1. การยินยอม (compliance) เป็นเพียงการเห็นด้วยกับสาธารณชน คือผู้ที่ถูกชักจูงมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เด่นชัดไปในทิศทางที่ถูกชักจูง ทั้งนี้อาจเพราะอิทธิพลของการถูกลงโทษ การข่มขู่ หรือการสัญญาว่าจะให้รางวัล ผู้ถูกชักจูงพร้อมจะเข้าสู่สภาพเดิมของเขานเอง ผู้ชักจูงที่มักมีอำนาจได้แก่ พ่อแม่ ครู รุ่นพี่ เป็นต้น

2. การเลียนแบบ (identification) เป็นภาวะการณที่เกิดขึ้น เมื่อบุคคลยอมรับสิ่งเร้าหรือสิ่งกระตุ้น การยอมรับนี้เป็นผลมาจากการที่เขาต้องการที่จะสร้างความสัมพันธ์ที่ดี หรือที่พึงพอใจระหว่างตัวเขากับบุคคลหรือกลุ่มคนอื่น ความสัมพันธ์นี้จะออกมาในรูปของการรับเอาบทบาททั้งหมดของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลมาเป็นของตนหรือแลกเปลี่ยนบทบาทซึ่งกันและกัน

3. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากความต้องการที่อยากจะเปลี่ยน หรือการซึมซาบเป็นของคน (internalization) กระบวนการเปลี่ยนแปลงแบบนี้จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นยอมรับสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือกว่า อันสืบเนื่องมาจากสิ่งนั้นตรงตามความต้องการภายในของบุคคลนั้น ตรงกับค่านิยมของเขา พฤติกรรมที่เปลี่ยนไปโดยกระบวนการนี้ จะสอดคล้องกับค่านิยมที่เขาถืออยู่เดิม

ส่วนการเปลี่ยนแปลงเจตคติตามแนวคิดของ Ajzen and Fishbein (1980) ได้เสนอว่าเจตคติของบุคคลประกอบด้วยปัจจัยด้านความเชื่อเกี่ยวกับผลของการกระทำ และปัจจัยด้านการประเมินผลการกระทำ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงเจตคติจึงสามารถเข้าไปจัดกระทำได้โดยตรงต่อปัจจัยด้านความเชื่อเกี่ยวกับผลของการกระทำ และปัจจัยด้านการประเมินผลการกระทำ ซึ่งสามารถพัฒนาขึ้นได้โดยการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ (Bandura, 1986) เพราะการเรียนรู้โดยผ่านตัวแบบ เป็นการเรียนรู้ที่บุคคลสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบ เมื่อบุคคลได้เห็นตัวแบบ และเกิดความสนใจก็จะรับรู้การกระทำนั้นเก็บไว้ในกระบวนการความคิด ในรูปแบบของสัญลักษณ์แล้วมีการทดลองกระทำ เมื่อมีแรงจูงใจก็จะปฏิบัติพฤติกรรมนั้น ซึ่งปัจจัยในตัวแบบทำให้ตัวแบบมีประสิทธิภาพ ในการทำให้ผู้สังเกตเลียนแบบได้ดีขึ้น ดังนั้นการเสนอตัวแบบจึงเป็นการส่งเสริมให้ปัจจัยด้านความเชื่อเกี่ยวกับผลของการกระทำ และปัจจัยด้านการประเมินผลการกระทำสูงขึ้นได้ จึงน่าจะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนเจตคติให้ดีขึ้นได้

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเจตคติ

การศึกษาเรื่องการเกิดและการพัฒนาเจตคติ สามารถอธิบายกระบวนการนี้ ผ่านทฤษฎีที่สำคัญได้หลายทฤษฎี ได้แก่

1. ทฤษฎีการเรียนรู้

1.1 การเรียนรู้จากประสบการณ์ คือ การที่บุคคลได้รับประสบการณ์ด้วยตนเองกับสิ่งเร้านั้น ถ้าประสบการณ์ตรงที่ได้รับจากสิ่งเร้า เกิดผลเป็นที่พอใจ หรือเป็นผลดี จะมีอิทธิพลให้เกิดเจตคติที่ดีต่อสิ่งนั้น แต่ถ้าผลจากประสบการณ์ไม่เป็นที่พอใจ ก็มีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดเจตคติที่ไม่ดีต่อสิ่งเร้านั้น

ในทางวิชาชีพพยาบาล ต่างก็มีสิ่งเร้าที่มีผลต่อการพัฒนาเจตคติในวิชาชีพการพยาบาลแตกต่างกัน ด้านการศึกษาพยาบาลคือการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ทั้งในและนอกห้องเรียน และในสถานบริการ ซึ่งปรากฏในลักษณะปฏิริยาคความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน การมอบหมายงานหรือวิธีการสอน รวมทั้งท่าทีและการแสดงออกของครู ส่วนด้านบริการพยาบาลนั้นรวมเอาพฤติกรรมของผู้ประกอบวิชาชีพการพยาบาลทุกคน ตลอดจนถึงแวดล้อมทุกอย่างในสถาน

บริการและในชุมชน สิ่งเหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างเจตคติที่ดี หรือเป็นไปในทางบวกได้ ก็จะต้องมุ่งยึดที่การปฏิบัติหรือการแสดงออกในรูปของวิชาชีพ เป็นสำคัญ (พวงรัตน์ บุญญานุกรณ์, 2533)

1.2 การเรียนรู้จากภาวะเงื่อนไขเสริมแรง (conditioning and reinforcement) แนวคิดกลุ่มนี้อธิบายว่า การเรียนรู้จากการกำหนดเงื่อนไขในสิ่งเร้า จะก่อให้เกิดการเสริมแรง ความพึงพอใจ การตอบสนองเป็นพฤติกรรมได้

ในด้านการพัฒนาเจตคติในวิชาชีพพยาบาล อธิบายได้ว่า การเรียนรู้จากภาวะเงื่อนไขของสภาพการควบคุมก่อให้เกิดผลพอใจ ไม่พอใจ อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเจตคติ นั่นคือ ถ้ากำหนดพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติวิชาชีพพยาบาลว่าควรเป็นอย่างไร เช่น อ่อนน้อม-ขอมตาม ก้าวร้าว-ศุติัน หรือแสดงสิทธิและความคิดของคนอย่างเป็นอิสระ หรือจะบ่งชี้ในลักษณะของความเป็นหญิงหรือความเป็นชาย การกำหนดเงื่อนไขในการปฏิบัติวิชาชีพ ควรต้องกำหนดอย่างเป็นที่ยอมรับ และมีการเสริมแรง เช่น การยกย่องชมเชย จึงจะสามารถปรับเจตคติและพฤติกรรมให้เป็นไปอย่างเหมาะสมได้

1.3 การเรียนรู้จากการเลียนแบบตัวอย่าง การเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมและเจตคติ เกิดจากการที่บุคคลได้สังเกตและเลียนแบบจากตัวอย่าง ซึ่งตัวอย่างเหล่านี้อาจมีอยู่ในหลายลักษณะ เช่น จากชีวิตจริง จากบุคคลสำคัญ จากสื่อมวลชน เป็นต้น

ในเรื่องของการเลียนแบบ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเจตคติต่อวิชาชีพ อธิบายได้ว่า เมื่อบุคคลมีความพึงพอใจ ชอบใจ หรือประทับใจในบุคคลใด ก็จะพยายามเข้าใกล้ชิดและเลียนแบบบุคลิกของบุคคลนั้น ซึ่งกล่าวได้ว่าการเรียนรู้จากการเลียนแบบ มีส่วนเกี่ยวข้องกับเจตคติ การเลียนแบบที่มีประโยชน์ และก่อให้เกิดเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพควรได้พิจารณาอย่างดั่งแท้ เพื่อให้ผู้เลียนแบบได้แสดงพฤติกรรมเลียนแบบได้จริง และเป็นการเลียนแบบที่ให้ผลบวก

1.4 การเรียนรู้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ การรับรู้ข้อมูล การพูดคุย การรับฟัง แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนอื่น และจากสื่อมวลชนในรูปแบบต่างๆ หรือจากแหล่งความรู้ จะช่วยให้เกิดความเชื่อมโยงให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งเจตคติขึ้นได้ นั่นคือ ข้อมูลที่ได้รับตรงหรือคล้ายกับข้อมูลหรือเจตคติเดิมของบุคคล จะทำให้เกิดการรับรู้และทำความเข้าใจ ขอมรับได้ง่ายและเร็วกว่าข้อมูลที่ไม่ตรงกับเจตคติของบุคคลนั้น

สรุปได้ว่าทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องและนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเจตคติต่อวิชาชีพได้ โดยปรากฏในวิธีการให้ข้อมูล และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งหมายถึงวิธีการสอน และวิธีการปฏิบัติด้านการบริหารจัดการที่เป็นประโยชน์ให้

2. ทฤษฎีความสอดคล้องและความขัดแย้งทางความคิด (Consistency and cognitive dissonance theory)

ทฤษฎีทั้งสองทฤษฎีมีความสอดคล้องกันในการอธิบายการเกิด และการคงตัวของเจตคติ ในแง่ความสอดคล้องกลมกลืนกันของผู้นำความรู้ อารมณ์ และการแสดงออก ถ้าเมื่อใดมีความขัดแย้งไม่ตรงกันทางความคิด-ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเรานั้น หรืออาจเกิดความไม่สอดคล้องกัน ระหว่างองค์ประกอบสามด้านของเจตคติ จะมีผลให้บุคคลไม่สบายใจ ต้องพยายามลดความขัดแย้งนั้น สร้างความสอดคล้องในความคิดให้เกิดขึ้น

ลักษณะของความไม่สอดคล้องในองค์ประกอบสามประการของเจตคติ ในวิชาชีพพยาบาล เกิดขึ้นอยู่เสมอ เป็นต้นว่า ข้อมูลเกี่ยวกับวิชาชีพพยาบาลจากครูและพยาบาลแต่ละคนจะไม่ตรงกัน เพราะต่างคนต่างความคิดและต่างความเชื่อ ประสบการณ์ของผู้เรียนเองสร้างความรู้สึก และอารมณ์อีกอย่างหนึ่ง การแสดงออกก็เป็นไปในอีกรูปแบบหนึ่ง เหล่านี้ จะหาความสอดคล้องได้ยาก ดังนั้นการลดความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบคือ

2.1 ตัดสินในทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามระดับอารมณ์ คือ ชอบสิ่งใดมากก็เลือกทำสิ่งนั้น และปรับตัวเปลี่ยนแปลงทำที่ไปให้สอดคล้อง

2.2 แสวงหาความรู้ ข้อมูล หรือที่ปรึกษาเพิ่มเติม เพื่อช่วยในการตัดสินใจ

2.3 การใช้กลวิธีป้องกันตัว (defense mechanism) แบบต่าง ๆ เช่น ชดเชย ถอยหนี หาเหตุผลเข้าข้างตัวเอง เพื่อให้ตัวเองสบายใจขึ้น ในการเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง

จะเห็นว่าทั้งสองทฤษฎีนี้ให้ข้อมูลสรุปว่า ถ้าข้อมูลหรือประสบการณ์ที่มีลักษณะสอดคล้องกับเจตคติเดิมของบุคคล บุคคลอาจไม่ยอมรับประสบการณ์ใหม่หรือต้องการหาทางลดความขัดแย้ง ด้วยการเปลี่ยนแปลงเจตคติเดิมก็เป็นได้ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะความต้องการและความสนใจของบุคคลความน่าเชื่อถือ และความดึงดูดใจของผู้ให้ข้อมูลหรือข่าวสาร สภาพความเป็นอิสระหรือการถูกบังคับควบคุม เป็นต้น (ทวงรัตน์ บุญญาอนุรักษ์, 2533)

8. ทฤษฎีการตัดสินใจทางสังคม (Social Judgment theory)

ทฤษฎีกล่าวว่าอิทธิพลกลุ่ม และแบบแผนความเชื่อ ค่านิยม และบรรทัดฐานของสังคม (Social norm) มีผลต่อการสร้างและเปลี่ยนแปลงเจตคติของบุคคล ดังนั้นในการพัฒนาเจตคติในวิชาชีพการพยาบาล กลุ่มเพื่อน กลุ่มผู้ปฏิบัติงานหรือกลุ่มสังคมในรูปแบบอื่น ๆ จึงมีความสำคัญมากล้วนสามารถสร้างหรือปรับเปลี่ยนเจตคติได้ เพราะเมื่อบุคคลต้องการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ต้องการได้รับการยอมรับ ก็มีแนวโน้มจะรับฟัง ขอมรับเจตคติและแบบแผนพฤติกรรมอันเป็นลักษณะของปฏิบัติงานพยาบาลให้เป็นไปในแบบแผนพฤติกรรมที่แสดงเจตคติในวิชาชีพการพยาบาลในทางบวก

4. ทฤษฎีการกระทำตามเหตุผล (Theory of reasoned action)

แนวคิดสำคัญของทฤษฎีนี้คือ การทำนายความตั้งใจในการประกอบพฤติกรรมของมนุษย์ อันเกิดจากองค์ประกอบด้านความเชื่อในผลแห่งการกระทำ ซึ่งเป็นเจตคติของบุคคลนั้นกับองค์ประกอบด้านความคาดหวังของกลุ่ม ซึ่งเป็นบรรทัดฐานของสังคม พฤติกรรมบางอย่างมีบทบาทของความเชื่อหรือเจตคติมาก และมีบทบาทของบรรทัดฐานทางสังคมน้อย แต่บางพฤติกรรมก็ตรงกันข้าม

ในการวิจัยครั้งนี้แนวคิดและทฤษฎีการเกิดและพัฒนาเจตคติ ประกอบด้วยกระบวนการพัฒนาที่บุคคลรับมาโดยไม่รู้ตัวและเจตคติที่เกิดจากการเรียนรู้ภายหลังนั่นคือ เจตคติมีการเปลี่ยนแปลงได้ภายใต้ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงเจตคติในหลายทฤษฎี

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเจตคติของนักศึกษาพยาบาลในการฝึกปฏิบัติการพยาบาล ดังนั้นที่หมายทางจิตในที่นี้จึงหมายถึงการฝึกปฏิบัติการพยาบาลในคลินิก โดยเลือกอธิบายเจตคติตามแนวคิดของ Fishbein และ Ajzen

ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผลของฟิชไบน์และไอเซน

ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผลของ Fishbein and Ajzen (1975 ;1980) ตามแนวทฤษฎีนี้ เจตคติเป็นองค์ประกอบของความเชื่อ บุคคลจะใช้เหตุผลและข้อมูลที่มีอยู่อย่างเป็นระบบและพิจารณาผลที่เกิดจากการกระทำของตนก่อนตัดสินใจลงมือทำ หรือไม่กระทำพฤติกรรมนั้นๆ กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีความเชื่อว่า การกระทำพฤติกรรมใคนำไปสู่ผลกรรมดี ก็จะมีเจตคติที่คิดต่อการกระทำพฤติกรรมนั้น โดยกล่าวว่า

1. พฤติกรรมส่วนมากอยู่ภายใต้การควบคุมของเจตนาเชิงพฤติกรรม(Behavior intention) หรือ ความตั้งใจ ของบุคคลที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมนั้นๆ

2. เจตนาเชิงพฤติกรรม ได้รับอิทธิพลจากตัวกำหนด 2 ตัว คือ

2.1 เจตนาต่อพฤติกรรมเป็นการประเมินทางบวกและการประเมินทางลบของบุคคลต่อการกระทำนั้นๆ ประกอบด้วย ความเชื่อเกี่ยวกับผลของการกระทำ และการประเมินผลการกระทำ

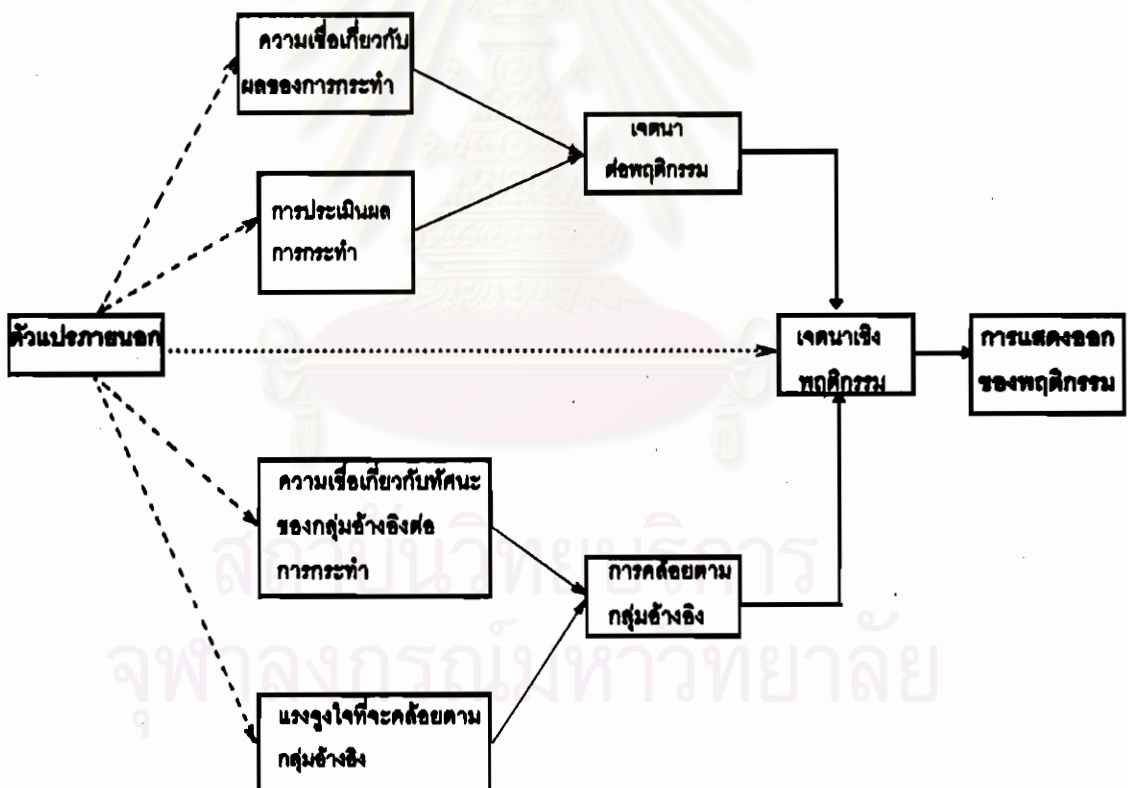
2.2 การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง หมายถึง การรับรู้ของบุคคลว่าบุคคลอื่นๆ ที่มีความสำคัญสำหรับเขาต้องการ หรือไม่ต้องการให้เขาทำพฤติกรรมนั้นๆ การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงขึ้นอยู่กับความเชื่อเกี่ยวกับทัศนคติของกลุ่มอ้างอิงต่อการกระทำของตนกับแรงจูงใจที่จะคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง

3. ความสำคัญของเจตคติต่อพฤติกรรมและการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงส่งผลไปยังเจตนาเชิงพฤติกรรม นั่นคือ พฤติกรรมบางพฤติกรรมอาจถูกกำหนดโดยเจตคติต่อพฤติกรรมมากกว่าการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง ส่วนพฤติกรรมบางพฤติกรรมอาจได้รับการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงมากกว่า

เจตนาต่อพฤติกรรม บางพฤติกรรมอาจได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทั้งสองใกล้เคียงกัน และความสำคัญของปัจจัยทั้งสองแตกต่างกันในแต่ละบุคคล

4. ตัวแปรภายนอก ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพฤติกรรม เช่น ตัวแปรทางชีวสังคม ได้แก่ อายุ เพศ การศึกษา เป็นต้น เจตคติต่อเป้าหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมนั้นๆ เช่น เจตคติต่อบุคคล สถาบัน หรือบุคลิกภาพ เป็นต้น ตัวแปรภายนอกเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมก็ต่อเมื่อตัวแปรนั้นๆ มีอิทธิพลผ่านความเชื่อเกี่ยวกับผลการกระทำ การประเมินผลการกระทำ กลุ่มอ้างอิงที่มีผลต่อการกระทำพฤติกรรมของคนและแรงจูงใจที่จะคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง หรือมีอิทธิพลต่อเจตนาเชิงพฤติกรรม สามารถแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่เกี่ยวข้องต่อการแสดงออกของพฤติกรรม ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่เกี่ยวข้องต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคลตามแนวคิด

ของ Fishbein and Ajzen (1980)

สิ่งที่กำหนดเจตคติ

ความเชื่อ (Belief) คือ ความเป็นไปได้โดยอัตโนมัติที่ที่หมายมีความสัมพันธ์กับลักษณะต่างๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ความเชื่อเป็นพันธะระหว่างสิ่งเร้า (ที่หมาย) กับการตอบสนอง (ลักษณะต่างๆ)

ความเชื่อเด่นชัด (Salient Belief)

จากประสบการณ์ต่างๆ ของบุคคลทำให้บุคคลมีความเชื่อจำนวนมากมาต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่มีความเชื่อไม่มากนักที่มีความสัมพันธ์กับเจตคติและเป็นตัวกำหนดเจตคติ กลุ่มความเชื่อนี้เรียกว่า ความเชื่อเด่นชัด บุคคลทั่วไปสามารถรับรู้และใส่ใจข้อความได้ครั้งละ 5-9 ข้อความเท่านั้น ซึ่งการที่จะรู้ความเชื่อเด่นชัดของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดๆ นั้น กระทำได้โดยการให้ตอบแบบอิสระถึงลักษณะของคุณภาพสิ่งนั้น หรือบอกถึงผลกระทบจากการกระทำสิ่งนั้นๆ ฉะนั้นความเชื่อเด่นชัดของแต่ละคนจะแตกต่างกันไป จึงต้องมีการจัดลำดับความเชื่อของกลุ่มประชากรโดยพิจารณาความเชื่ออันดับแรกๆ ของประชากรที่มีความดีสูงสุด (Modal Salient Beliefs) โดยมีวิธีการเลือกความเชื่อมาเป็นความเชื่อเด่นชัด 3 วิธี คือ

1. เลือกข้อความเชื่อที่เด่นชัดจากข้อความเชื่อที่กลุ่มประชากรที่ใช้สำรวจตอบมามากที่สุด จำนวน 10-12 ข้อความ
2. เลือกข้อความเชื่อที่เด่นชัดจากข้อความเชื่อทั้งหมดที่กลุ่มประชากรที่ใช้สำรวจตอบมาอย่างน้อย 10 % หรือ 20 % ของจำนวนคน
3. เลือกข้อความเชื่อที่เด่นชัดจากข้อความเชื่อทั้งหมดที่มีความค่าความดีสูงสุดไปจนถึงข้อความเชื่อที่ทำให้รวมความดีได้ 75 % ของความดีทั้งหมดของทุกๆ ความเชื่อ

เมื่อได้ความเชื่อที่ต้องการ จึงนำมาสร้างแบบสอบถามซึ่งมีพื้นฐานบนความเชื่อเด่นชัดของแต่ละบุคคล ผู้ตอบแบบสอบถามจะต้องประเมินความเชื่อแต่ละข้อ และบอกว่ามีความน่าจะเป็นโดยอัตโนมัติที่ที่หมายของเจตคติจะนำไปสู่แต่ละความเชื่อนั้น การประเมินจะใช้มาตราขั้วคู่ เพราะบางคนอาจจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับความเชื่อในแบบสอบถาม

ความหนักแน่นของความเชื่อ (Belief Strength) คือความมากน้อยของความสัมพันธ์ระหว่างที่หมายกับลักษณะต่างๆ ตำแหน่งของความเชื่อเด่นชัดในลำดับขั้นที่จัดไว้จะมีความสัมพันธ์กับความหนักแน่นของความเชื่อ ส่วนความหนักแน่นของความเชื่อที่ไม่เด่นชัดจะไม่สัมพันธ์กับตำแหน่งในลำดับขั้น นั่นหมายความว่า การวัดความหนักแน่นของความเชื่อ จะเป็นตัวบ่งชี้ความเด่นชัดของความเชื่อได้

จากการกล่าวถึงรายละเอียดของความเชื่อ ทำให้เห็นว่า ความเชื่อต่อที่หมายนั้น มีความสัมพันธ์กับเจตคติต่อที่หมาย ซึ่งพีชไบน์และไอเซนได้กล่าวถึงความเกี่ยวข้องระหว่างความเชื่อกับเจตคติต่อที่หมาย ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของทฤษฎีนี้ ดังต่อไปนี้

1. บุคคลมีความเชื่อต่อที่หมายหนึ่งๆ จำนวนมาก นั่นคือเชื่อว่าที่หมายมีความสัมพันธ์กับลักษณะต่างๆ เช่น ที่หมายอื่น คุณสมบัติอื่นๆ (b_i)
2. ลักษณะที่มีความสัมพันธ์กับที่หมายนี้ จะมีการประเมินร่วมอยู่ด้วยนั่นคือ เจตคติต่อลักษณะนั้นๆ (e_i)
3. จากหลักการเรียนรู้โดยการวางเงื่อนไข ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อที่สัมพันธ์กับที่หมายโดยมีการประเมินอยู่ด้วย กับที่หมายของเจตคติ ($b_i e_i$)
4. ความเชื่อที่สัมพันธ์กับที่หมายโดยมีการประเมินอยู่ด้วยจะรวมกัน ($\sum b_i e_i$)
5. ในโอกาสหน้าที่หมายของเจตคติจะกระตุ้นให้บุคคลรวบรวมความเชื่อที่สัมพันธ์กับที่หมายโดยมีการประเมินร่วมอยู่ด้วย นั่นคือ การแสดงเจตคติโดยรวมทั้งหมด

จากหลักของทฤษฎีนี้ เจตคติของบุคคลต่อที่หมายจึงขึ้นอยู่กับความเชื่อของเขามีสื่อที่หมาย และการประเมินที่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อเหล่านั้น โดยเขียนออกมาในรูปสมการดังนี้

$$A_o = \sum_{i=1}^n b_i e_i$$

โดย A_o คือ เจตคติต่อที่หมาย o

b_i คือ ความเชื่อ i ที่มีต่อที่หมาย o นั่นคือความเป็นไปได้โดยอัตโนมัติ o เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับลักษณะ i

e_i คือ การประเมินคุณค่าทางบวกหรือลบที่บุคคลให้กับลักษณะ i

n คือ จำนวนของความเชื่อ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจึงพอสรุปความหมายของเจตคติในการวิจัยครั้งนี้ว่า เจตคติเป็นความรู้สึกชอบ หรือไม่ชอบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยผ่านการเรียนรู้แล้วเก็บจำไว้ในกระบวนการทางปัญญาและส่งผลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรม ซึ่งการพัฒนาเจตคติให้ดีขึ้นนั้น หากพิจารณาตามทฤษฎีนี้จะเห็นได้ว่าเจตคติขึ้นกับปัจจัยเหล่านี้คือ

1. ปัจจัยโดยตรง

1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับผลของการกระทำ หมายถึง การที่บุคคลคาดหวังว่า ผลกรรมจากการกระทำนั้นจะให้ประโยชน์หรือให้โทษอย่างไร ถ้าเขาคิดสนใจทำพฤติกรรมนั้น

1.2 การประเมินผลการกระทำ หมายถึง ผลที่ได้รับจากการกระทำนั้นๆ ทั้งทางบวกหรือทางลบ

2. ปัจจัยโดยอ้อม

เป็นปัจจัยภายนอก ได้แก่ อายุ เพศ ศาสนา การศึกษา หรือเจตคติต่อเป้าหมายอื่นๆ

เจตคติเป็นพฤติกรรมที่นับว่าสำคัญยิ่งต่อชีวิตมนุษย์ ทั้งนี้เพราะเจตคติมีอิทธิพลต่อการรับรู้ การเรียนรู้ การจำ และการแสดงออกของบุคคลการปฏิบัติการพยาบาลเป็นงานที่ต้องกระทำกับมนุษย์ ผู้ที่จะปฏิบัติงานการพยาบาล จึงต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในการดูแลที่ดีและเหมาะสม แต่ความรู้อย่างเดียวไม่สามารถทำให้การปฏิบัติการพยาบาลนั้นมีคุณภาพ ทั้งนี้การปฏิบัติการพยาบาลที่ดีจำเป็นต้องมีทั้งความรู้และเจตคติที่ดี ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการปลูกฝังเจตคติแก่นักศึกษาพยาบาล พร้อมกับกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ เพื่อให้ได้พยาบาลที่มีความรู้และเจตคติที่ดี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4. การสอนโดยใช้ตัวแบบสัญลักษณ์

Bandura (1986) กล่าวว่า พฤติกรรมของมนุษย์ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการเรียนรู้จากตัวแบบโดยกระบวนการสังเกต ได้แก่ การสังเกตพฤติกรรมและผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของบุคคลอื่น อีกทั้งการได้รับรู้ข่าวสารซึ่งเป็นการเรียนรู้ทางอ้อม เมื่อผู้สังเกตได้เห็นตัวแบบแสดงออกถึงการกระทำนั้น ๆ ผู้สังเกตก็จะสามารถรับรู้การกระทำเก็บไว้เป็นสัญลักษณ์และจะเป็นข้อมูลให้บุคคล ได้นำมาพิจารณาสำหรับการกระทำพฤติกรรมต่อไปอย่างเหมาะสม ซึ่งการเรียนรู้ทางสังคมเป็นการเรียนรู้ทั้งจากประสบการณ์ตรง และการเรียนรู้จากการสังเกตการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เช่น การประสบเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยตนเอง ได้รับผลที่เกิดจากการกระทำต่าง ๆ ด้วยตนเอง แต่วิธีที่เรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรง มีข้อจำกัดอยู่มากเพราะสิ่งที่จะเรียนรู้มีมากเกินไปและโอกาสของผู้เรียนแต่ละคนจะอำนวยและผลของการกระทำบางอย่างก็เป็นอันตราย หากจะต้องเรียนรู้ด้วยตนเอง แต่สำหรับกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสังเกตจากตัวแบบ ซึ่งเกิดจากการที่บุคคลได้เห็นพฤติกรรมของผู้อื่น และเห็นผลของการกระทำนั้น เป็นการเรียนรู้จากตัวแบบ ซึ่งมีลักษณะพิเศษคือ มีการถ่ายทอดผ่านตัวแบบ สามารถจัดให้มีสถานการณ์จำลองได้ และใช้กลุ่มคนจำนวนมาก โดยผ่านตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ แสดงออกมาให้ผู้รู้ได้ทางภาษา (words) และเป็นภาพ (images) ซึ่งผู้สังเกตสามารถทำความเข้าใจได้ดีกว่าการถ่ายทอดในภาพแวดล้อมที่มีสิ่งเร้าให้อินทรีย์แสดงพฤติกรรม

การเรียนรู้โดยผ่านตัวแบบ

ทฤษฎีที่ใช้เป็นฐานแนวคิดเกี่ยวกับการเสนอตัวแบบ คือ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social learning theory) ของ Bandura (1977) ซึ่งได้อธิบายแนวคิดของการเรียนรู้โดยการสังเกตไว้ โดยแสดงให้เห็นว่า การเรียนรู้ในการแสดงพฤติกรรมนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องพิจารณาในแง่ของการแสดงออก หากแต่ว่าการได้มาซึ่งความรู้ใหม่ ๆ ถือว่าการเรียนรู้ได้เกิดขึ้นแล้ว แม้ว่าจะยังไม่มีการแสดงออกก็ตาม ดังนั้นการเรียนรู้ของเบนดูราจะเน้นที่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภายใน โดยไม่จำเป็นที่จะต้องมีการแสดงออก ซึ่งต่างกับคำอธิบายของนักจิตวิทยากลุ่มพฤติกรรมนิยม ที่เสนอไว้ว่าการพิจารณาการเรียนรู้พิจารณาได้จากการแสดงออกเท่านั้น

กระบวนการเรียนรู้โดยผ่านตัวแบบ

ในการเรียนรู้โดยการสังเกตจากตัวแบบนี้ Bandura (1986) ได้กล่าวไว้ว่า ประกอบด้วย 4 กระบวนการสำคัญ ดังนี้

1. กระบวนการสนใจ (attention processes) การเรียนรู้จากการสังเกตจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าหากบุคคลไม่มีความตั้งใจ หรือสนใจในการรับรู้อย่างถูกต้องถึงพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงออก กระบวนการสนใจ จะเป็นตัวกำหนดว่า บุคคลจะเลือกสังเกตอะไรจากตัวแบบนี้ ๆ ซึ่งองค์ประกอบที่มีผลต่อกระบวนการสนใจ ประกอบด้วยสององค์ประกอบคือ องค์ประกอบของตัวแบบจะต้องมีความเหมาะสม และมีผลต่อระดับ และอัตราของการเรียนรู้ เพื่อให้บุคคลมีความตั้งใจที่จะสังเกต ตัวแบบจึงต้องมีความเด่นชัด ถึงความสนใจ มีอิทธิพลต่ออารมณ์ ทำให้ผู้สังเกตเกิดความพึงพอใจ พฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงออกต้องไม่มีความซับซ้อนมากสามารถเฝ้าน้ำใจได้ และมีคุณประโยชน์ต่อผู้สังเกตด้วย

ส่วนองค์ประกอบของผู้สังเกตจะประกอบด้วยความสามารถในการเรียนรู้ ได้แก่ ความสามารถในการเห็น การได้ยิน การรู้รส กลิ่น และการสัมผัส ส่วนระบบของการรับรู้ หมายถึง แนวการรับรู้ของบุคคลที่จะสะสมมาจากประสบการณ์ในอดีต นำมาตีความถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้มา นอกจากนี้ผู้สังเกตจะต้องมีความสามารถทางปัญญา ระดับของการสนใจ หรือเกิดความสงสัย และความชอบที่เคยได้เรียนรู้มาก่อน สิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดความต้องการที่จะแสวงหาสิ่งต่าง ๆ ที่ได้เห็น ได้ยินมา แล้วนำมาวิเคราะห์ดูว่าสิ่งที่ได้เห็นมานั้นเป็นอย่างไร โดยกระบวนการทางปัญญานี้เห็น ได้ยินมา แล้วนำมาวิเคราะห์ดูว่าสิ่งที่ได้เห็นมานั้นเป็นอย่างไร โดยกระบวนการทางปัญญานี้จะมีความเกี่ยวข้องอย่างมากต่อการรับรู้ ดังนั้นทั้งลักษณะตัวแบบและลักษณะของผู้สังเกต จะมีส่วนทำให้การเลียนแบบของผู้ดูตัวแบบมีประสิทธิภาพ

2. กระบวนการเก็บจำ (retention processes) บุคคลจะไม่ได้สามารถเกิดพฤติกรรมดังเช่นได้ตัวแบบ ถ้าหากไม่สามารถจดจำได้ถึงลักษณะของตัวแบบ กระบวนการเก็บจำ เป็นกระบวนการที่สองของการเรียนรู้จากการสังเกต กระบวนการนี้จะเกี่ยวข้องกับการแสดงออกของตัวแบบ ข่าวสารที่ตัวแบบแสดงให้เห็นนั้นจะถูกเก็บไว้ในรูปสัญลักษณ์ เช่น ถูกเก็บไว้เป็นภาพ หรือเสียง แล้วถ่ายทอดเก็บเป็นประสบการณ์ไว้ในรูปของความจำอย่างถาวร ยิ่งไปกว่านั้น ความสามารถในการเก็บจำไว้ในลักษณะสัญลักษณ์นี้ จะช่วยให้บุคคลสามารถเรียนรู้พฤติกรรมของตัวแบบได้ดีขึ้น ในกระบวนการนี้มีองค์ประกอบย่อยที่จะส่งผลต่อการเก็บจำ ได้แก่ ปัจจัยของตัวแบบ และปัจจัยของผู้สังเกต ปัจจัยด้านตัวแบบ ได้แก่ การแปลความเป็นสัญลักษณ์ในการถ่ายทอดข้อมูล และการจัดโครงสร้างของข้อมูล

ใหม่ในเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยทั่วไปแล้ว เนื้อหาสาระทั้งหลายที่ตัวแบบแสดงออกและถูกเก็บไว้ในกระบวนการเก็บจำด้วยความถูกต้องจะส่งผลให้มีการแสดงพฤติกรรมของบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กระบวนการเก็บจำนี้มีเป้าหมาย เพื่อต้องการให้มีการถ่ายทอดสิ่งที่ได้เห็น ได้ยินมาเก็บเป็นสัญลักษณ์ไว้ โดยจะเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลข่าวสารที่สำคัญ และประมวลไว้ในระบบของความจำเป็นภาพและภาษา และมีระบบการนำข้อมูลเหล่านั้น มาเสนอซ้ำอีกได้ เพื่อเป็นแนวทางให้บุคคลได้สร้างแบบแผนของพฤติกรรมขึ้นมาใหม่ หรือเกิดความคิดที่จะแสดงพฤติกรรมแบบใหม่ได้ ทั้งนี้ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการเก็บจำอื่น ๆ อีก เช่น การจัดระบบโครงสร้างทางปัญญาการชักซ้อมลักษณะของตัวแบบที่สังเกตในความคิดของตนเองและชักซ้อมด้วยการกระทำ นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยของผู้สังเกต ได้แก่ ความสามารถทางปัญญาและโครงสร้างทางปัญญาคด้วย

3. กระบวนการแสดงออก (production processes) เป็นกระบวนการที่บุคคลแปลงสัญลักษณ์ที่เก็บไว้ในรูปของความจำออกมาเป็นการกระทำ ซึ่งกระบวนการนี้จะมีประสิทธิภาพเพียงใดขึ้นอยู่กับการระลึกสิ่งที่จำได้ทางความคิด โดยบุคคลจะระลึกถึงแบบแผนพฤติกรรมที่เก็บจำไว้ในความคิดออกมา แล้วแสดงพฤติกรรมเลียนแบบตัวแบบ ถ้าบุคคลจำแบบแผนทางความคิดได้แม่นยำก็มีโอกาสกระทำพฤติกรรมตามตัวแบบได้ถูกต้อง แต่บางครั้งการกระทำอาจจะยังไม่ถูกต้อง บุคคลจึงต้องมีการสังเกตการกระทำของตนเองทั้งในด้านการกระทำ และความรู้สึกต่าง ๆ ซึ่งถ้ามีการให้ข้อมูลย้อนกลับจากภายใน คือ การสังเกตของตนเอง และมีการให้ข้อมูลย้อนกลับจากภายนอก คือ การสังเกตและคำบอกเล่าจากผู้อื่นแล้ว บุคคลจะเอาข้อมูลย้อนกลับเหล่านี้มาเทียบเคียงกับการกระทำที่เก็บเป็นภาพไว้ในความคิด เพื่อการปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมของตนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น นอกจากนี้จะมีการสังเกตการกระทำตามตัวแบบได้ดีแล้ว ลักษณะของผู้สังเกตจะต้องมีความสามารถทางกาย ที่จะกระทำพฤติกรรมตามตัวแบบ และมีทักษะในพฤติกรรมย่อย ซึ่งเป็นทักษะเบื้องต้นที่จะนำไปสู่การเลียนแบบพฤติกรรมตามที่ตัวแบบกระทำ

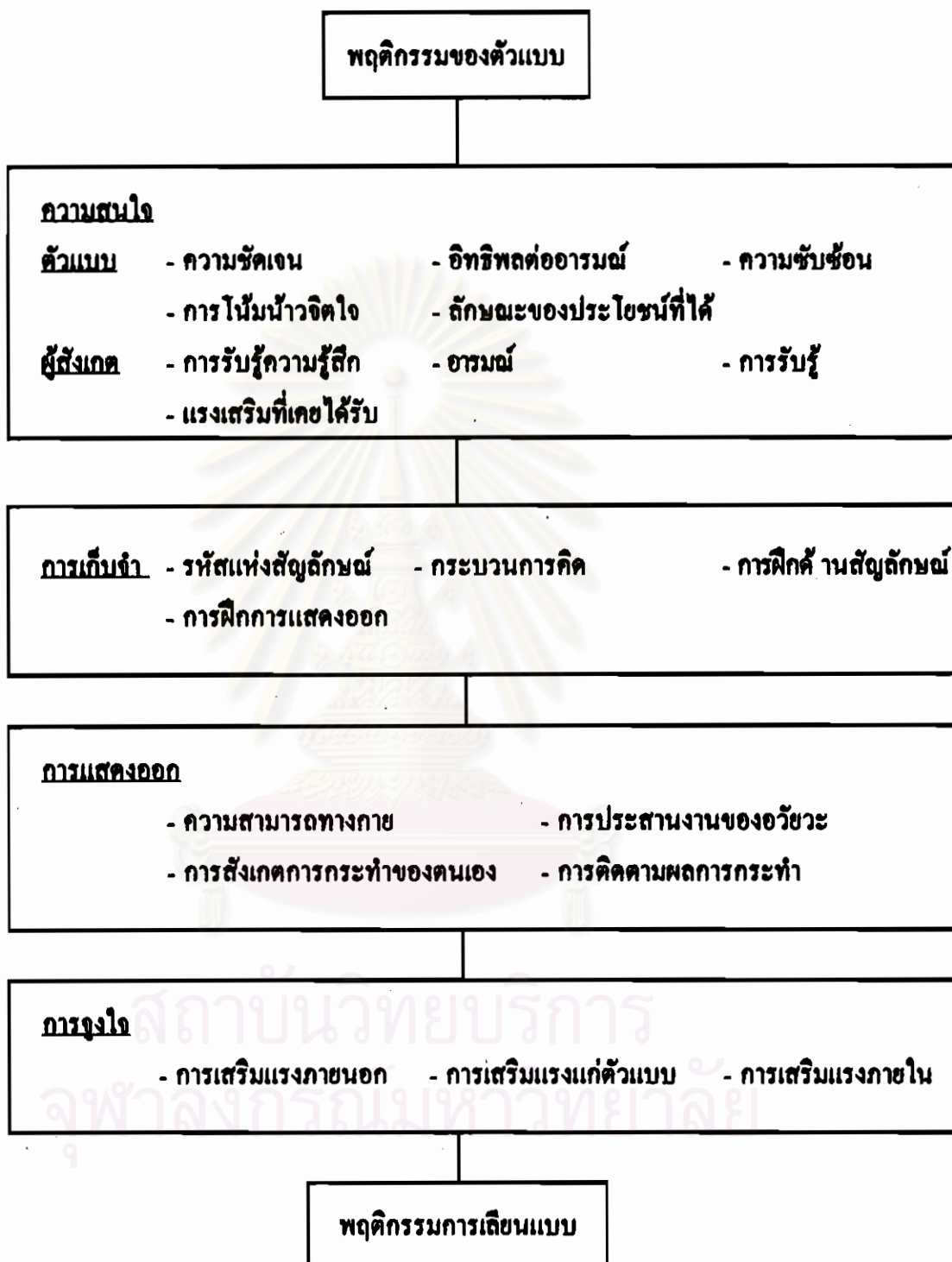
4. กระบวนการจูงใจ (motivation processes) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมได้แสดงให้เห็นถึงข้อแตกต่างระหว่างสิ่งที่ได้เรียนรู้มาใหม่ และการแสดงออก โดยข้อแตกต่างนี้ชี้ให้เห็นว่า มนุษย์ไม่จำเป็นต้องแสดงออกในพฤติกรรมทุกอย่างที่เกิดจากการเรียนรู้มา พฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้โดยการสังเกตที่มีความพึงพอใจ จะยังไม่แสดงเป็นพฤติกรรมตามตัวแบบออกมาก็ได้ โดยเก็บไว้ในกระบวนการทางปัญญา หรือบางพฤติกรรมก็แสดงออกตามตัวแบบ การแสดงออกของพฤติกรรมผ่านการเรียนรู้จากการสังเกตได้มีความเกี่ยวข้องกับแรงจูงใจสามชนิดคือ แรงจูงใจจากภายนอก เช่น

สิ่งของที่จับต้องได้ อาทิ เงิน สิ่งของ รางวัล ความรู้สึกที่พอใจ การขอย่อยชมเชย แรงจูงใจจากการเห็นผู้อื่นได้รับการเสริมแรงหรือลงโทษ หมายถึง แรงจูงใจที่เห็นผู้อื่นได้รับจากการกระทำพฤติกรรม ซึ่งอาจเป็นแรงจูงใจที่นำปรารถนาหรือไม่นำปรารถนาสำหรับผู้สังเกต ก็จะจูงใจให้ผู้สังเกตทำหรือไม่ทำพฤติกรรมนั้นได้ และแรงจูงใจในตนเอง หมายถึง แรงจูงใจที่บุคคลให้กับตนเองอาจเป็นสิ่งของที่จับต้องได้ หรือการประเมินตนเอง โดยบุคคลจะมีมาตรฐานสำหรับการกระทำสิ่งต่าง ๆ เป็นแรงจูงใจให้คนทำ หรือละเว้นการกระทำนั้น ๆ ตามตัวแบบ ซึ่งบุคคลจะแสดงพฤติกรรมเหมือนพฤติกรรมของตัวแบบ ถ้าหากผลการกระทำนั้นบังเกิดผลดีต่อตน และจะไม่แสดงพฤติกรรมนั้น ถ้าผลการกระทำนั้นบังเกิดผลไม่ดีต่อตนเอง จากผลการศึกษาของ Bandura & Barab ในปี ค.ศ. 1971 ได้สนับสนุนในประเด็นนี้อย่างชัดเจนโดยผลการศึกษานี้ พบว่า แรงจูงใจจากภายนอก คือ การได้รับรางวัล มีอิทธิพลต่อการเลือกที่จะแสดงออกตามพฤติกรรมของตัวแบบ นอกจากนี้ Sullivan & Decker (1988) ได้กล่าวถึงการแสดงออกของพฤติกรรมจากการเรียนรู้ด้วยการสังเกตพฤติกรรมตัวแบบ เมื่อผ่านกระบวนการทางปัญญาแล้วบุคคลก็จะพยายามแสดงพฤติกรรมออกมา ถ้าพฤติกรรมที่เลียนแบบมานั้นส่งผลทางบวกก็จะมี การแสดงพฤติกรรมนั้นอีกต่อไป ดังนั้น การที่บุคคลเกิดการเรียนรู้แล้วจะแสดงพฤติกรรมหรือไม่จึงขึ้นอยู่กับกระบวนการจูงใจ นอกจากแรงจูงใจที่เป็นปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวกับกระบวนการจูงใจแล้ว สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ลักษณะของผู้สังเกตแต่ละคน เนื่องจากบุคคลแต่ละคนจะชอบสิ่งจูงใจที่แตกต่างกัน และมีอคติจากการเทียบเคียงกับบรรทัดฐานทางสังคม จึงมีการตัดสินใจว่าพฤติกรรมของตัวแบบนั้นเหมาะสมกับตนเองหรือไม่ ซึ่งถ้าบุคคลเห็นว่าพฤติกรรมของตัวแบบนั้นเหมาะสมกับตน บุคคลก็จะกระทำพฤติกรรมตามตัวแบบนั้น ทั้งนี้พฤติกรรมของตัวแบบจะต้องไม่ขัดกับมาตรฐานภายในตนเองด้วย

จากกระบวนการทั้งสี่กระบวนการ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปให้เห็นได้ชัดเจนเกี่ยวกับขั้นตอนในกระบวนการทางปัญญาและองค์ประกอบย่อยในแต่ละขั้น ดังแสดงในภาพ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปที่ 1 องค์ประกอบของการเรียนรู้ด้วยการสังเกตตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ

Bandura (1977)

การเรียนรู้จากการสังเกตช่วยให้บุคคลสามารถฝึกทักษะทางปัญญา และสร้างแบบแผนพฤติกรรมใหม่ด้วยการสังเกตจากการกระทำของบุคคลอื่น สามารถแสดงพฤติกรรมใหม่ที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ช่วยให้บุคคลมีเกณฑ์มาตรฐานในการตัดสินใจและสร้างพฤติกรรมใหม่จากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ พฤติกรรมส่วนใหญ่ของมนุษย์ จึงได้รับอิทธิพลจากการสังเกตพฤติกรรมและผลของการแสดงพฤติกรรมของผู้อื่น จากการเรียนรู้โดยการสังเกต (Bandura, 1986)

การใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ในการสอน

การนำตัวแบบสัญลักษณ์มาใช้ในการเรียนการสอนนั้น เป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เพื่อให้มีคุณลักษณะตามที่ต้องการเสริมสร้าง โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบ ซึ่งสรุปเป็นขั้นตอนสำคัญในการสอนโดยใช้ตัวแบบ ได้ดังนี้

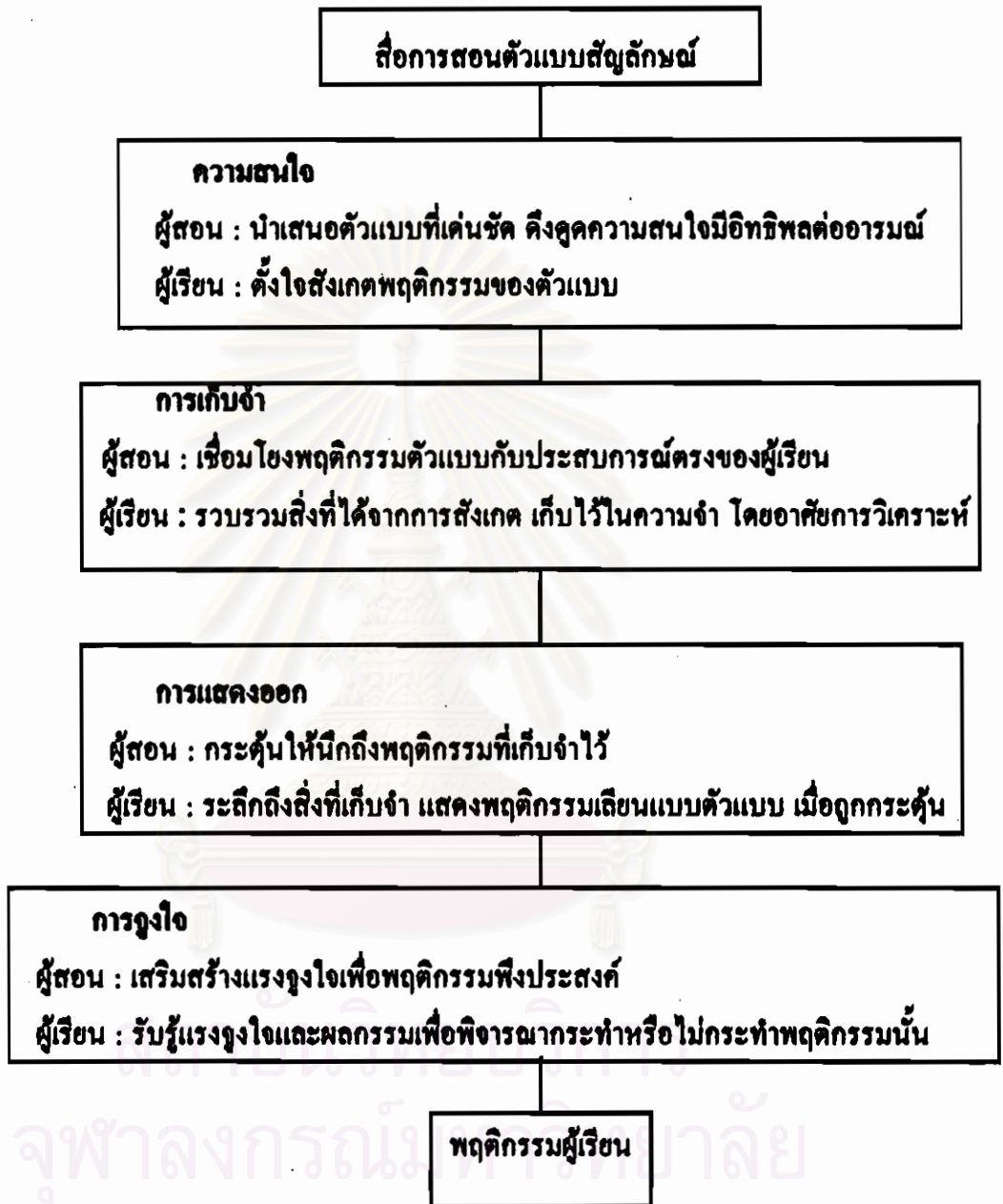
ขั้นที่ 1 ขั้นนำ เป็นการนำเข้าสู่การเสนอตัวแบบ ซึ่งอาจเป็นการสนทนาซักถามผู้เรียนเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการให้ผู้เรียนสังเกตในตัวแบบนี้ๆ

ขั้นที่ 2 ขั้นเสนอตัวแบบ โดยเสนอเรื่องราวของตัวแบบให้ผู้เรียนสังเกตพฤติกรรมตัวแบบโดยผ่านสื่อต่างๆ ที่จัดทำขึ้น ในขั้นตอนนี้อาจมีการเพิ่มการอภิปราย วิเคราะห์ วิจารณ์ หรือซักถามเกี่ยวกับสิ่งที่สังเกต เพื่อให้เกิดความคิดที่จะเลียนแบบ

ขั้นที่ 3 ขั้นสรุป เป็นขั้นสุดท้ายของการสอน โดยให้ผู้เรียนสรุปสิ่งที่ได้จากการสังเกตตัวแบบแล้วผู้สอนช่วยสรุปเพิ่มเติม

จากลำดับขั้นของการสอนโดยใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ สามารถเทียบเคียงกับองค์ประกอบการเรียนรู้ด้วยการสังเกตตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา ผู้วิจัยได้สรุปเป็นแผนภาพดังต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปที่ 2 กระบวนการเรียนรู้จากการสอนโดยใช้ตัวแบบ

ผลของการเสนอตัวแบบ

Bandura (1986) ได้กล่าวถึงผลของการเสนอตัวแบบไว้สามประการ คือ

1. ตัวแบบจะช่วยสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์ใหม่ โดยช่วยให้บุคคลเรียนรู้พฤติกรรมใหม่ ๆ ซึ่งจากผลของตัวแบบทำให้สามารถนำเอาวิธีการเสนอตัวแบบไปสร้างพฤติกรรมใหม่ ๆ ให้กับบุคคลที่ยังไม่เคยกระทำพฤติกรรมนั้น เพื่อที่ว่าจะได้เป็นประโยชน์ต่อเขาทั้งในสภาพปัจจุบันและอนาคต

2. ตัวแบบจะช่วยลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เมื่อตัวแบบแสดงพฤติกรรมแล้วได้รับผลกรรมที่ไม่น่าพึงพอใจ แนวโน้มที่ผู้สังเกตจะไม่แสดงพฤติกรรมตามตัวแบบนั้นจะมีสูงมากก็เท่ากับว่าตัวแบบทำหน้าที่ระงับการเกิดพฤติกรรมนั้น ตัวแบบจึงเป็นตัวช่วยลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

3. ตัวแบบจะช่วยเพิ่มพฤติกรรมที่พึงประสงค์ โดยช่วยให้พฤติกรรมที่เคยได้รับการเรียนรู้มาแล้วได้มีโอกาสแสดงออก หรือถ้าเคยแสดงออกแล้ว แต่ไม่ค่อยได้แสดงออกให้แสดงออกเพิ่มมากขึ้น ผลของตัวแบบในลักษณะนี้จะทำหน้าที่กระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมนั้นออกมา

Bandura ยังได้กล่าวถึงปัจจัยที่ช่วยให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ดังนี้

1. ความสามารถของผู้สังเกต ในการตัดสินใจเลือกปฏิบัติตามพฤติกรรมของตัวแบบ ที่เหมาะสมที่สุด

2. การเรียนรู้ของผู้สังเกตถึงการกระทำของตัวแบบว่า ได้รับผลกระทบทางบวกหรือผลกระทบทางลบ

3. จากผลกระทบที่ได้กระทำพฤติกรรมของผู้สังเกต จะเป็นแรงจูงใจให้มีการพัฒนาพฤติกรรมที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น

กลวิธีในการนำเสนอให้เกิดเรียนรู้จากตัวแบบ

ในการนำทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูราไปใช้เพื่อให้ผู้สังเกตเกิดการเลียนแบบพฤติกรรมต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นนั้น Bleckham & Silberman (1975) ได้สรุปกลวิธีเพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติ ดังนี้

1. กำหนดพฤติกรรมที่ต้องการให้ผู้สังเกตเรียนรู้อย่างชัดเจน
  2. มีตัวแบบซึ่งแสดงพฤติกรรมที่ต้องการให้ผู้สังเกตเรียนรู้ที่เหมาะสม คือแสดงพฤติกรรมใหม่ที่ผู้สังเกตไม่เคยกระทำมาก่อน แสดงพฤติกรรมที่ทำให้ได้รับผลกระทบทางลบ แสดงพฤติกรรมที่ทำให้ได้รับผลกระทบทางบวก
  3. ให้แรงเสริมกับตัวแบบ เมื่อตัวแบบสามารถแสดงพฤติกรรมที่ต้องการให้ผู้สังเกตเรียนรู้ หรือแสดงให้เห็นว่าตัวแบบได้รับผลกระทบทางลบเมื่อแสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์
- นอกจากนี้สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2536) ได้กล่าวถึงหลักการให้ตัวแบบในการเสริมสร้างพฤติกรรมให้มีประสิทธิภาพ ดังนี้
1. จะต้องแน่ใจว่าพฤติกรรมที่แสดงนั้นมีความชัดเจนซึ่งจะต้องสังเกตเห็นได้ วัดได้โดยใช้คน ตั้งแต่สองคน สามารถสังเกตและเห็นตรงกัน ว่าพฤติกรรมนั้นเกิดหรือไม่เกิด
  2. จะต้องแน่ใจว่าพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงนั้น จะต้องอยู่ภายในระดับความสามารถของผู้สังเกต ไม่เช่นนั้นจะก่อให้เกิดความคับข้องใจในการเรียนรู้ได้
  3. จะต้องแน่ใจว่าพฤติกรรมที่จะให้บุคคลลอกเลียนแบบนั้นเป็นพฤติกรรมที่ทำให้ดูง่าย ถ้าเป็นพฤติกรรมที่ซับซ้อนก็อาจจะแยกออกเป็นพฤติกรรมย่อย ๆ จากนั้นอาจใช้คำพูดชี้แนะได้จะทำให้การลอกเลียนแบบเกิดได้ง่ายขึ้น
  4. จะต้องแน่ใจได้ว่าผู้สังเกตนั้นตั้งใจสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบอย่างแท้จริง (มอง หรือ ฟัง) จึงอาจที่จะใช้สัญญาณที่เป็นคำพูดแก่ผู้สังเกตก่อนเพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดความสนใจแต่การให้สัญญาณนั้นจะต้องไม่กระทำโดยพฤติกรรมที่รุนแรงเพราะจะทำให้ผู้สังเกตลอกเลียนแบบพฤติกรรมที่รุนแรงได้
  5. จะต้องแน่ใจเสมอว่า พฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงออกนั้นชัดเจน และกระทำสม่ำเสมอ
  6. เมื่อผู้สังเกตตัวแบบลอกเลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบได้ถูกต้อง หรือใกล้เคียงกับพฤติกรรมของตัวแบบ จะต้องให้การเสริมแรงต่อผู้ที่ลอกเลียนแบบทันที
  7. จะต้องแน่ใจได้ว่าผู้ดำเนินการเสนอตัวแบบ จะต้องไม่ควบคุมความสนใจของผู้สังเกตตัวแบบด้วยวิธีการที่รุนแรง เช่น ตี หรือดุด่า เป็นต้น
  8. ควรมีการรวบรวมข้อมูลที่แสดงถึงความก้าวหน้าของผู้สังเกตด้วย เพราะจะทำให้ผู้สังเกตได้รู้ว่าตนเองก้าวหน้าจริงและเป็นตัวเสริมแรงที่ดีให้กับผู้สังเกตอีกด้วย
  9. ในกรณีที่ผู้สังเกต ไม่สามารถลอกเลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบได้เลยอาจจะใช้การชี้แนะโดยทางร่างกายเข้าช่วยด้วยได้ เพราะจะทำให้เรียนรู้ได้เร็วขึ้น

10. ในการเสนอตัวแบบนั้น เมื่อตัวแบบแสดงพฤติกรรมเป้าหมายแล้ว ควรมีการให้การเสริมแรงต่อตัวแบบด้วย การทำเช่นนี้จะเป็นการจูงใจผู้สังเกตอย่างลือกเลียนแบบมากยิ่งขึ้น

11. ควรเลือกตัวแบบที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับผู้สังเกต พร้อมทั้งให้มีความเด่น ตลอดจนสามารถแสดงพฤติกรรมที่จะให้ลอกเลียนแบบได้อย่างคล่องแคล่วด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การนำวิธีการเรียนรู้จากตัวแบบไปใช้ในการปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพนั้น จะต้องกำหนดพฤติกรรมที่ต้องการสังเกตอย่างชัดเจน ไม่ซับซ้อน ตัวแบบต้องมีลักษณะน่าสนใจ มีการให้เสริมแก่ตัวแบบที่เหมาะสม ตลอดจนมีการให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ตัวแบบสำหรับการคัดเลือกตัวแบบนั้น ต้องคำนึงถึงลักษณะของตัวแบบ และวิธีการให้ตัวแบบด้วย

ในเรื่องของระยะเวลาการเสนอตัวแบบ Bandura ไม่ได้กล่าวไว้ว่าควรจะใช้ระยะเวลาในการเสนอนานเท่าใดในแต่ละชุดของการเสนอ หรือควรเสนอตัวแบบจำนวนเท่าใด แต่จากการวิจัยที่ผ่านมาพบว่าจำนวนตัวแบบนี้มีตั้งแต่ประมาณหนึ่งถึงสามชุดขึ้นไป ส่วนระยะเวลาที่เสนอแต่ละครั้งอยู่ระหว่าง 15-20 นาที และความถี่ของการเสนอในแต่ละชุดห่างกันตั้งแต่สามถึงเจ็ดวัน

ประเภทของตัวแบบ

Bandura (1977) ได้แบ่งตัวแบบไว้เป็นสองชนิด คือ

1. ตัวแบบที่เป็นชีวิตจริง (live model) คือ ตัวแบบที่บุคคลได้มีโอกาสสังเกตและมีปฏิสัมพันธ์โดยตรง แต่การเสนอตัวแบบวิธีนี้ไม่อาจควบคุมสถานการณ์ไว้ล่วงหน้าได้ และยังมีข้อจำกัดเพราะสิ่งที่จะเรียนรู้มีมากกว่าเวลาและโอกาสของผู้สังเกตแต่ละคนจะอำนวย

2. ตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (symbolic model) การเสนอตัวแบบประเภทนี้ ได้แก่ การเสนอในรูปแบบของฟิล์มภาพยนตร์ เทปบันทึกเสียง เทปบันทึกภาพ คำพูด การเขียนภาพ สถานการณ์จำลอง หรือหลาย ๆ รูปแบบของสัญลักษณ์รวมกันเป็นตัวแบบอันหนึ่ง การเสนอด้วยวิธีเหล่านี้สามารถเตรียมเรื่องราวของตัวแบบไว้ล่วงหน้าได้ ทำให้มีผลดีในการที่จะเน้นจุดสำคัญของการแสดงพฤติกรรม และยังสามารถควบคุมพฤติกรรม ผลกรรมของตัวแบบได้ ประโยชน์ของตัวแบบสัญลักษณ์ คือสามารถใช้ได้กับกลุ่มคนจำนวนมาก และสามารถเก็บไว้ใช้ในการเสนอตัวแบบครั้งต่อไปได้ด้วย

ลักษณะของตัวแบบ

ลักษณะของตัวแบบที่จะช่วยให้เกิดการเลียนแบบที่มีประสิทธิภาพต่อผู้สังเกตนั้น Bandura (1986) ได้เสนอไว้ในแต่ละกระบวนการของการเรียนรู้ทางปัญญา ดังนี้

ในกระบวนการสนใจ ตัวแบบจะต้องมีความเด่นชัด ดึงความสนใจ ทำให้ผู้สังเกตเกิดความสนใจที่จะสังเกต พฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงต้องไม่มีความซับซ้อนมาก และเป็นพฤติกรรมที่เกิดประโยชน์ต่อผู้สังเกต จะทำให้ผู้สังเกตสนใจ พฤติกรรมหนึ่ง ๆ หากมีตัวแบบแสดงหลายคนก็จะเรียกความสนใจจากผู้สังเกตได้มาก หรือการมีตัวแบบที่หลากหลาย ก็สามารถเรียกความสนใจจากผู้สังเกตได้มากเช่นกันด้วย

ในกระบวนการเก็บจำนั้น ลักษณะของตัวแบบจะถูกแปลงเป็นสัญลักษณ์เก็บไว้เป็น ภาพ ภาษา หรือในลักษณะของเสียง จัดเป็นระบบของข้อมูลข่าวสารไว้ในรูปของความจำถาวร โดยมีการจัดระบบโครงสร้างทางความคิด เพื่อให้จำได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ยังมีการชักจูงลักษณะของตัวแบบที่สังเกตมาในความคิดของตนและลงกระทำถึงพฤติกรรมใหม่นั้นเพื่อให้จดจำพฤติกรรมใหม่นั้น

ในส่วนของการแสดงออก ตัวแบบจะมีการชักจูงทดลองทำพฤติกรรมในความคิดของตน หรือโดยการกระทำจริง ๆ เป็นการแปลงสัญลักษณ์ที่เก็บจำไว้เป็นการกระทำ แต่ยังไม่ใช่พฤติกรรมการเรียนรู้ผ่านตัวแบบที่แท้จริง เป็นเพียงการแสดงออกทางความคิดใหม่ถึงสิ่งที่จำได้ มีการสังเกตการกระทำ มีการให้ข้อมูลย้อนกลับถึงพฤติกรรมใหม่นั้น และมีการเปรียบเทียบการกระทำกับภาพในทางความคิดนั้น

ส่วนในกระบวนการจูงใจ ผลกรรมของตัวแบบจะเป็นความคาดหวังที่บุคคลคาดว่า จะได้รับผลกรรมดังเช่นตัวแบบได้รับ ซึ่งจะประกอบด้วยการจูงใจที่มาจากภายนอก เช่น การได้รับรางวัล เงิน หรือสิ่งของ การจูงใจจากการเห็นผู้อื่นได้รับ เช่น ผู้อื่นเป็นที่นิยมชมชอบในกลุ่มเพื่อน และจากการจูงใจที่เกิดในตนเอง เช่น การให้รางวัลแก่ตนเอง คำชมเชยที่ให้กับตนเอง ดังนั้น ลักษณะของตัวแบบที่มีประสิทธิภาพข้างต้น จึงมีส่วนทำให้การเลียนแบบพฤติกรรมในผู้สังเกตประสบความสำเร็จได้

สมโภชน์ เขียมสุภามิต (2536) Perry & Furukawa (1980) ได้กล่าวถึงแนวทางในการกำหนดลักษณะตัวแบบอย่างกว้าง ๆ ได้แก่

1. ตัวแบบควรมีลักษณะคล้ายคลึงกับผู้สังเกตในด้านเพศ อายุ เชื้อชาติ และเจตคติ ซึ่งจะ ทำให้ผู้สังเกตมั่นใจได้ว่าพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงออกนั้นเหมาะสมและสามารถทำได้เพราะบุคคลที่เป็นตัวแบบนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับตน จึงทำให้เขาเกิดความรู้สึกว่าเขาเองก็น่าจะทำได้เช่นกัน

2. ตัวแบบควรจะเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงมีความรู้ความสามารถในสาขาของผู้สังเกต แต่ถ้ามีชื่อเสียงมากจนเกินไปก็จะทำให้เขามีความรู้ดีกว่าพฤติกรรมที่ตัวแบบกระทำนั้น เป็นสิ่งที่ไม่น่าจะเป็นสำหรับเขาได้

3. ระดับของความสามารถของตัวแบบควรมีระดับใกล้เคียงกับผู้สังเกตเพราะถ้าได้ตัวแบบที่มีความสามารถสูงมาก ก็จะทำให้ผู้สังเกตคิดว่า เขาอาจจะทำตามไม่ได้ ทำให้เขาปฏิเสธที่จะทำตามตัวแบบนั้น

4. ตัวแบบนั้นควรจะมีลักษณะที่เป็นกันเองและอบอุ่น จะทำให้ผู้สังเกตรู้สึกว่าเป็นมิตรต่อกัน

5. ตัวแบบเมื่อแสดงพฤติกรรมแล้วได้รับการเสริมแรง จะทำให้ผู้สังเกตคิดว่าถ้าตัวแบบแสดงพฤติกรรมดังเช่นตัวแบบแล้วก็จะได้รับการเสริมแรงเช่นกัน

วิธีการสร้างตัวแบบ

ในการเสนอตัวแบบนั้นอาจเสนอเป็นภาพ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ วัสดุหรือในลักษณะของโสตทัศนูปกรณ์อื่น ๆ ได้ เพื่อให้ผู้สังเกตเกิดการเรียนรู้ขึ้น ผู้วิจัยใช้แนวทางการสร้างตัวแบบมาจากการค้นคว้าและรวบรวมจากเอกสารและงานวิจัย โดยประมวลมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมซึ่งเป็นฐานแนวคิดเกี่ยวกับการเสนอตัวแบบ กระบวนการเรียนรู้ องค์ประกอบของการเรียนรู้ ผลของตัวแบบ กลวิธีในการนำเสนอตัวแบบ ประเภทของตัวแบบ และลักษณะของตัวแบบ ซึ่งได้กล่าวมาแล้วมีแนวทางในการสร้างตัวแบบดังนี้

1. กำหนดวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้ผู้สังเกตเรียนรู้
2. ตำราวจที่หมายทางจิต (Psychological object) มาเป็นเนื้อหาในตัวแบบสัญลักษณ์ เพื่อให้ผู้สังเกตเกิดการเลียนแบบตามพฤติกรรมของตัวแบบ และคาดหวังในผลกรรมที่จะได้รับเช่นเดียวกับตัวแบบ (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2536)
3. กำหนดตัวแบบโดยการคัดเลือกให้ตัวแบบมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับผู้สังเกต เนื่องจากบุคคลที่มีลักษณะที่ใกล้เคียงกันนั้น จะทำให้ผู้สังเกตรู้สึกว่าเขาก็น่าจะทำได้เช่นกัน (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2536 ; Perry, A. M, & Furukawa, M. J, 1980)
4. มีการจัดสถานการณ์ (Antecedent) เพื่อเอื้อให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ในพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกับพฤติกรรมของตัวแบบ การเสนอตัวแบบจึงเป็นการจัดสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อม

เพื่อให้บุคคลเกิดความคาดหวังถึงผลที่จะเกิดขึ้น ซึ่งความคาดหวังถึงผลที่จะเกิดขึ้นนี้เอง จะส่งผลให้บุคคลตัดสินใจที่จะกระทำพฤติกรรม หรือไม่กระทำพฤติกรรม (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2536)

5. กำหนดพฤติกรรมของตัวแบบ โดยพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงนั้น จะต้องอยู่ในระดับความสามารถที่ใกล้เคียงกับผู้สังเกต จึงจะทำให้ผู้สังเกตรู้สึกว่าการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่เขาเองก็น่าจะทำได้ (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2536)

6. กำหนดผลกรรมที่ตัวแบบได้รับโดยให้การเสริมแรงกับตัวแบบ เมื่อตัวแบบสามารถแสดงพฤติกรรมที่ต้องการให้ผู้สังเกตเรียนรู้ เพื่อให้ผู้สังเกตรู้สึกว่าถ้าตนเองมีพฤติกรรมเหมือนตัวแบบแล้วเขาจะได้รับการเสริมแรงเช่นกัน (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2536 ; Bleckham & Silberman, 1975 ; Perry, A. M, & Furukawa, M. J, 1980)

7. ความซับซ้อนในการเสนอตัวแบบจะต้องไม่ทำให้เกิดการสับสนในข้อมูล พฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงนั้นต้องแสดงอย่างละเอียดมีขั้นตอนชัดเจน และง่ายต่อการเลียนแบบเช่นจากสถานการณ์ที่ง่ายไปหายาก

8. จำนวนเรื่องที่เสนอได้ตั้งแต่ระหว่างหนึ่งถึงสามเรื่องขึ้นไป และระยะเวลาที่ใช้ในการเสนอตัวแบบแต่ละครั้งอยู่ระหว่าง 15-20 นาที ส่วนความถี่ของการเสนอในแต่ละเรื่องเว้นช่วงห่างกันตั้งแต่สามถึงเจ็ดวัน เพื่อให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพต่อผู้สังเกตได้อย่างแท้จริง (คาราวรรณ ต๊ะปีนคา, 2527)

9. การตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญซึ่งความชัดเจนของพฤติกรรมนั้นจะต้องสังเกตเห็นได้หรือวัดได้โดยใช้ผู้ตรวจสอบ ตั้งแต่สองคน สามารถสังเกต และเห็นตรงกันว่าพฤติกรรมนั้นเกิดหรือไม่เกิดมีความเป็นไปได้หรือไม่ (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2536)

สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างต่อแบบ และจะทำให้ตัวแบบมีประสิทธิภาพต่อผู้สังเกต ในการนำเสนอข้อมูลผ่านตัวแบบสัญลักษณ์สามารถเสนอได้ทั้งในรูปของภาษา และกิริยาท่าทางได้ จึงได้มีการนำเทคนิคต่าง ๆ มาใช้ในการถ่ายทอดข้อมูลผ่านสื่อเหล่านี้ ได้แก่ เทปบันทึกภาพ หรือ วิดิทัศน์ ภาพยนตร์ การฉายฟิล์มสตริป และเทปบันทึกเสียง การนำเสนอตัวแบบผ่านเทปบันทึกภาพ ซึ่งหน่วยงานคอยอำนวยความสะดวกให้ได้ และยังมีผลดี คือ สามารถเคลื่อนย้ายไปติดตั้งยังที่ต่าง ๆ ได้ด้วย อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีข้อจำกัดบ้างถ้าใช้กับเครื่องฉายโทรทัศน์ที่มีหน้าจอขนาดเล็ก ทำให้ใช้กับคนจำนวนมากได้ลำบาก

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการสร้างตัวแบบสัญลักษณ์ออกมาในรูปของวิดิทัศน์เพราะตัวแบบชนิดนี้ผู้สังเกตเกิดความสนใจ และเร้าใจ จึงตั้งใจให้ติดตามเรื่องราว และพิจารณาตามตัวแบบไปพร้อม ๆ กัน ทำให้ผู้สังเกตเกิดความต้องการที่จะเรียนรู้ในสิ่งใหม่ ๆ มากขึ้น จากการเห็นตัวแบบเกิดเจตคติ และเกิดการมองเห็นในคุณค่าตามไปด้วย อีกทั้งยังสามารถนำกลับมาดูซ้ำใหม่ได้และใช้ได้กับกลุ่มคนจำนวนมาก ฉะนั้น วิดิทัศน์ตัวแบบจึงมีความเหมาะสมกับผู้สังเกต เพราะเรื่องราวในตัวแบบจะเป็นเรื่องราวของพยาบาลและนักศึกษาพยาบาลที่มีการแสดงออกถึงพฤติกรรมในวิชาชีพและการฝึกปฏิบัติการพยาบาล การได้รับผลกระทบต่อวิชาชีพของพยาบาลในสภาพการทำงานจริง มีการเชื่อมโยงถึงการมีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพและการฝึกปฏิบัติการพยาบาล โดยตัวแบบที่จะนำเสนอนี้ผู้สังเกตแบบจะมีคุณสมบัติคล้ายคลึงกับผู้สังเกตจึงช่วยให้ผู้สังเกตเกิดความพอใจ และสร้างแรงจูงใจให้ผู้สังเกตทำกิจกรรมตามตัวแบบโดยการคาดหวังว่า ระดับความสามารถของตัวเองมีความใกล้เคียงกับความสามารถของตัวแบบและคาดว่าเมื่อตนเองมีพฤติกรรมเหมือนตัวแบบแล้วจะได้รับผลกระทบคล้ายตัวแบบด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาเจตคติ

วาสนา แก้วหว่า (2538) ศึกษาการพัฒนาเจตคติต่อวิชาชีพพยาบาลของนักศึกษาโดยการใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ ชั้นปีที่ 2 คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างเข้าเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยใช้กลุ่มทดลองควรวีดิทัศน์จำนวน 3 เรื่อง ส่วนกลุ่มควบคุมไม่มีการจัดกระทำแต่อย่างใด ผลการทดลองพบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนเจตคติต่อวิชาชีพของกลุ่มทดลองในระยะก่อน และหลังทดลองไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และค่าเฉลี่ยของคะแนนเจตคติต่อวิชาชีพพยาบาลของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ในระยะหลังทดลอง ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้อาจเนื่องจากการแสดงพฤติกรรมพยาบาลของตัวแบบมีลักษณะเป็นภาพรวมกว้างๆ เกี่ยวกับกิจกรรมการพยาบาล ทำให้อาจเห็นพฤติกรรมย่อยไม่ชัดเจนว่าทำอะไร อย่างไร แล้วได้รับผลกรรมอย่างไร และแบบวัดเจตคติที่ใช้เป็นการวัดความเชื่อบางประการที่เกี่ยวกับวิชาชีพ และเป็น การประเมินผลการกระทำเกี่ยวกับวิชาชีพ เพื่อใช้ทำนายพฤติกรรมซึ่งไม่ตรงตามตัวแบบอย่างเด่นชัดนัก

กนกอร ชาวเวียง (2539) ได้ทดลองใช้กรณีศึกษาในการสอนภาคปฏิบัติวิชาสุขภาพจิต และการพยาบาลจิตเวชที่มีต่อความรู้และเจตคติต่อการดูแลผู้ป่วยจิตเวชของนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ชั้นปีที่ 3 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี กรุงเทพฯ จำนวน 34 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มทดลองได้รับการสอนโดยใช้กรณีศึกษา กลุ่มควบคุมได้รับการสอนปกติ ผลการศึกษาพบว่าความรู้และเจตคติต่อการดูแลผู้ป่วยจิตเวชของนักศึกษาหลังได้รับการสอนโดยใช้กรณีศึกษาสูงกว่าก่อนได้รับการสอนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ความรู้และเจตคติต่อการดูแลผู้ป่วยจิตเวชของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

งานวิจัยเกี่ยวกับตัวแบบสัญลักษณ์

Bandura, Ross and Ross (1963) ศึกษาผลของการใช้ตัวแบบต่อการเลียนแบบพฤติกรรมก้าวร้าว โดยจัดแบ่งตัวแบบเป็น 3 ลักษณะ คือ ตัวแบบที่เป็นชีวิตจริง ตัวแบบที่เป็นภาพยนตร์ แสดงโดยคนจริง และตัวแบบที่ทำเป็นการ์ตูน กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กวัยก่อนเรียน ผลการทดลองพบว่า เด็กที่ได้รับตัวแบบก้าวร้าว แสดงพฤติกรรมก้าวร้าวมากขึ้น แต่กลุ่มที่ไม่ได้รับตัวแบบไม่ค่อยมี

พฤติกรรมก้าวร้าวปรากฏ และตัวแบบที่เป็นภาพยนตร์มีผลต่อพฤติกรรมของผู้สังเกตเทียบกับตัวแบบจากชีวิตจริง

Hick (1965) ได้ทดลองผลการให้ตัวแบบกับพฤติกรรมการเล่นแบบโดยใช้ตัวแบบเป็นภาพยนตร์แสดงถึงความก้าวร้าว ใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นชาย 31 คน หญิง 31 คน อายุระหว่าง 41-76 เดือน แบ่งเด็กเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 12 คน ให้ได้รับตัวแบบต่างๆ กันคือ กลุ่ม 1 ให้ตัวแบบเป็นผู้ใหญ่เพศชาย กลุ่มที่ 2 ให้ตัวแบบเป็นผู้ใหญ่เพศหญิง กลุ่มที่ 3 ให้ตัวแบบเป็นเด็กชายวัยเดียวกับผู้รับแบบ กลุ่มที่ 4 ตัวแบบเป็นเด็กหญิงกลุ่มเดียวกับผู้รับแบบ และกลุ่มที่ 5 เป็นกลุ่มควบคุมไม่ให้ตัวแบบเลย ผลการทดลองปรากฏว่า กลุ่มที่ได้รับตัวแบบเป็นเด็กชายวัยเดียวกัน มีพฤติกรรมก้าวร้าวมากที่สุด และกลุ่มที่ได้รับตัวแบบเป็นผู้ใหญ่เพศชายมีพฤติกรรมก้าวร่ววน้อยที่สุด

Jaffe and Carlson (1972) ได้ศึกษาบทบาทของตัวแบบ และผลกรรมในการบำบัดโดยใช้ตัวแบบเพื่อลดความวิตกกังวล ในการสอบ โดยใช้ชนิด 30 คน แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม คือกลุ่มที่หนึ่ง ให้ดูตัวแบบจากวิดิทัศน์ ซึ่งไม่มีความวิตกกังวลในการสอบ และภายหลังการสอบแล้วจะได้รับคำชมเชย กลุ่มที่สอง ให้ดูตัวแบบจากวิดิทัศน์ ซึ่งมีความวิตกกังวลในการสอบ และภายหลังการสอบแล้วจะได้รับคำชมเชย กลุ่มที่สาม ดูตัวแบบจากวิดิทัศน์ซึ่งไม่มีความวิตกกังวลในการสอบ และภายหลังการสอบแล้วได้รับการว่ากล่าว กลุ่มที่สี่ ให้ดูตัวแบบจากวิดิทัศน์ซึ่งมีความวิตกกังวลในการสอบ และภายหลังการสอบแล้วได้รับการว่ากล่าว กลุ่มที่ห้า เป็นกลุ่มควบคุมซึ่งไม่ได้รับการบำบัดโดยวิธีใดเลย ผลปรากฏว่า ผู้ถูกทดลองทั้งสี่กลุ่ม มีความวิตกกังวลลดลง และมีคะแนนการเขียนเพิ่มขึ้นกว่ากลุ่มควบคุม

คาราวรรณ ต๊ะปีนดา (2527) ได้ศึกษาถึงผลของการเสนอตัวแบบต่อการลดความวิตกกังวลของนักศึกษา ก่อนเข้าศึกษาภาคปฏิบัติวิชาการพยาบาลจิตเวช กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาพยาบาลปีที่ 3 คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จำนวน 10 คน ที่จะเข้าศึกษาภาคปฏิบัติการพยาบาลจิตเวชโดยทำแบบวัดความวิตกกังวล (STAI) ก่อน นำผู้ที่มีคะแนนอยู่ระหว่าง $\pm 1SD$ ของคะแนนเฉลี่ยของกลุ่ม แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 5 คน กลุ่มทดลองให้ชมตัวแบบจากเทปบันทึกภาพ 3 เรื่องติดต่อกันสามสัปดาห์ โดยให้ชมตัวแบบครั้งละหนึ่งเรื่อง ส่วนกลุ่มควบคุมให้ชมภาพยนตร์การ์ตูน หลังจากครบสามสัปดาห์แล้ว ให้กลุ่มตัวอย่างทำแบบวัดความวิตกกังวลซ้ำ ในระยะหลังการทดลองและระยะติดตามผล ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มทดลอง สามารถลดความวิตกกังวลได้มากกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งในระยะหลังการทดลอง และในระยะติดตามผล

ศิริณา ชัยเพชรเจริญกิจ (2530) ได้ศึกษาผลของการให้เทคนิคตัวแบบที่มีผลต่อการประหยัคของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนชลปัญญาานุกูล จังหวัดชลบุรี กลุ่มตัวอย่างจำนวน 40 คน ได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย เป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 20 คน โดยกลุ่มทดลองใช้การสอนโดยใช้เทคนิคตัวแบบ กลุ่มควบคุมใช้การสอนแบบปกติ หลังการทดลองพบว่า นักเรียนในกลุ่มทดลองมีการประหยัคสูงกว่าเดิม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และการสอนโดยใช้เทคนิคตัวแบบทำให้นักศึกษามีการประหยัคสูงกว่าการสอนแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.01

วิระ อุดสาหะ (2534) ศึกษาผลของการใช้เทคนิคตัวแบบที่มีต่อมารยาทในชั้นเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 1 โรงเรียนสรรพวิทยงา จังหวัดชัยนาท กลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 16 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมกลุ่มละ 8 คน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้เทคนิคตัวแบบและการให้ข้อสนเทศมีมารยาทในชั้นเรียนดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 0.05 ตามลำดับ ส่วนนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้เทคนิคตัวแบบมีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับมารยาทในชั้นเรียนดีขึ้นกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนโดยให้ข้อสนเทศอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ราณี พรมานะจิริงกุล (2537) ศึกษาผลของการเสนอตัวแบบสัญลักษณ์ต่อพฤติกรรมการดูแลตนเองด้านสุขภาพจิตของนักศึกษาพยาบาล กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษารัชนปีที่ 3 คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพศหญิง ใช้วิธีการสุ่มจากกลุ่มการเรียนของนักศึกษาที่ได้จัดไว้แล้วเลือกกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ที่กำหนด แล้วแบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม อย่างละ 15 คน กลุ่มทดลองให้ดูตัวแบบสัญลักษณ์จากสไลด์ประกอบเสียงที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน 2 ชุด โดยให้ดูสัปดาห์ละ 1 ครั้งๆ ละ 1 ชุดติดต่อกันสองสัปดาห์ และสัปดาห์ที่ 3 ให้ดูทั้งสองชุดติดต่อกัน ส่วนกลุ่มควบคุมให้อยู่ในสภาพการเรียนการสอนปกติ ผลการศึกษาพบว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนพฤติกรรมการดูแลตนเองด้านสุขภาพจิตของกลุ่มทดลอง ในระยะหลังทดลองทันทีและระยะติดตามผล มากกว่าระยะก่อนทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และค่าเฉลี่ยของคะแนนพฤติกรรมการดูแลตนเองด้านสุขภาพจิตของกลุ่มทดลอง มากกว่า กลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศ จะเห็นว่ามีผู้สนใจนำการใช้ตัวแบบมาพัฒนาในด้านต่างๆ กันอย่างแพร่หลาย การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทดลองใช้ตัวแบบสัญลักษณ์เพื่อพัฒนาเจตคติในการฝึกปฏิบัติการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสรรพสิทธิประสงค์ อุบลราชธานี